

NECMETTİN ERBAKAN VE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

Fadime TOSİK DİNÇ*

ORCID ID: 0000-0002-8580-5910

Öz: Erbakan'ın partisi MSP, 1974'te CHP ile koalisyon ortağı olmuştur. Erbakan, partisinin Kıbrıs ile ilgili bir görüşü olmamasından dolayı CHP'nin 1973 seçim bildirgesinde yer alan "Kıbrıs sorunu için Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün, Kıbrıs'ı bağımsız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğuna inanıyoruz. Bu federatif devlette, Türkler devlet yönetimine eşit egemenlik hakları ile katılacaklardır. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları teminat altına alınacaktır." görüşünü kabul etmiş, böylece bu görüş Koalisyon Hükûmeti Protokolünün 108. maddesini teşkil etmiştir. Buna rağmen 15 Temmuz 1974'teki Yunan Cunta darbesinin ardından Ecevit Hükûmetinin Kıbrıs konusunda daha etkin bir politika izlemesini teşvik etmiştir. Böylelikle MSP, Kıbrıs'a Barış Harekâtı'nın düzenlenmesinin itici gücü olmuştur. Kıbrıs'taki Türk Barış Harekâtı'nın durdurulmasını isteyen BM Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararının aksine Erbakan ve MSP'li bakanlar, harekâtın amacına ulaşana kadar devam ettirilmesini savunmuştur. Erbakan, ateşkesten sonra düzenlenen barış konferansı toplantılarını "zaman kaybı" olarak değerlendirirken zaman, onu haklı çıkarmıştır. 14 Ağustos'ta "İkinci Barış Harekâtı" yapılmış ve Magusa-Lefkoşa-Lefke-Erenköy çizgisine ulaşılmıştır. Erbakan, Harekâtın başlaması ile Koalisyon Hükûmetinin kuruluş protokolündeki "Bağımsız Federatif Devlet" anlayışı yerine "Taksim" tezini benimsemiştir. CHP'li ortaklarının "Bağımsız Federatif Devlet" modelinde ısrar

*Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Araban Meslek Yüksekokulu, fadimedinc03@hotmail.com

Bu çalışma, 22-23 Ekim 2021 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen 4. Uluslararası Necmettin Erbakan ve Millî Görüş Sempozyumu'nda sunulan "Necmettin Erbakan ve Kıbrıs Barış Harekâtı" başlıklı bildirinin genişletilmiş ve revize edilmiş halidir.

DOI: <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1020700>

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi: 08/11/2021
Kabul Tarihi: 23/01/2022

etmeleri üzerine her iki tarafı birleştiren bir çözüm olarak “Coğrafi Taksimatlı Federatif Devlet” modelinde anlaşılmıştır. Ancak barış harekâtı sonrasında koalisyon ortakları arasındaki görüş farklılıkları artmış, Kıbrıs kazanımını siyasi prime dönüştürmek isteyen Ecevit’in erken seçime gitme ısrarı üzerine koalisyon hükûmeti dağılmıştır. Fakat Kıbrıs meselesinde Ecevit’in mi, yoksa Erbakan’ın mı rolünün daha büyük ve etkili olduğu tartışması hem basında hem de kamuoyunda yapılmaya devam etmiştir. Bu çalışma uluslararası arenada, “Şahsiyetli Dış Politika” modeli ile Türkiye’nin milli ve manevi değerlerini korumayı amaçlayan Erbakan’ın Kıbrıs Barış Harekâtı’ndaki rolünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma parti programları, TBMM konuşmaları, basına verilen beyanatlar, hatıratlar ve döneme ilişkin kaynaklar kullanılmak suretiyle literatür taraması ile incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Necmettin Erbakan, MSP, Kıbrıs Barış Harekâtı, Bülent Ecevit.

NECMETTİN ERBAKAN AND THE CYPRUS PEACE OPERATION

Abstract: The establishment protocol of the coalition government founded by the RRP and the NSP in 1974 included an article shaped by the idea of foreseeing the governance of Cyprus. Though this policy was proposed by the RPP, Erbakan and his party adopted it too. “We believe that the most appropriate solution for the Cyprus problem for the benefit of Turkey and the Turkish Cypriots and for the peace of the region is to restore Cyprus to the status of an independent Federative state. In this Federative state, the Turks will participate in the state administration with equal sovereign rights. The land ownership and economic development opportunities of the Turkish Cypriots will be guaranteed.” Thus, this opinion constituted Article 108 of the Coalition Government Protocol. Erbakan and his party did not have any serious foresight on Cyprus Issue initially, but they encouraged Ecevit’s government to operate an influential policy after the Coup supported by the Greece on July the 15th 1974 in Cyprus. By means of this, the NSP became the driving force of the Cyprus Operation. Opposing the UN’s declaration stating that Turkey should stop the operation in Cyprus, Erbakan and his party supported the operation until it reached its definitive purpose. He thought that the talks and conferences all held for peace after the armistice are just ‘waste of time’ and this view had been proven shortly after the operation. Indeed, the second operation was operated in August the 14th and the Turkish rule was reached to the Magusa-Nicosia-Lefke-Erenköy line. After the commence of the Cyprus Peace Operation, Erbakan

adopted the thesis of ‘Shareout’ instead of ‘Independent Federate State/Government’. However, the RRP insisted on the independent federate state model and this led both parties to compromise and then agree on a solution that assembly these two ideas within one pot: the thesis of the ‘Federative Government based on Geographical Shareout’. The dissidence between the coalition partners increased after the operation and the government was broken up when Prime Minister Ecevit, decided to go to the polls when he had popular support gained through the operation. Nevertheless, the controversies some of which indicating that Ecevit was the most influential figure in the operation and the others highlighting Erbakan’s place in it have been continuing in the Turkish public as well as in the media and political circles. This study aims to analyze the role of Necmettin Erbakan in the Cyprus Peace Operation, which aims to protect Turkey's national and moral values with the “Personal Foreign Policy” model in the international arena. The study was analyzed through literature reviews by using party programs, speeches of the Grand National Assembly, statements given to the press, memoirs and resources regarding the era.

Keywords: Necmettin Erbakan, NSP, Cyprus Peace Operation, Bülent Ecevit.

GİRİŞ

29 Ekim 1926 tarihinde Sinop’ta dünyaya gelen Necmettin Erbakan, babasının görevi nedeniyle ilkokulu Kayseri ve Trabzon’da okumuş ortaöğretimini ise İstanbul Erkek Lisesinde tamamlamıştır. 1948 yılında İTÜ Makine Fakültesinden mezun olan Erbakan aynı yıl Makine Fakültesi Motorlar Kürsüsünde asistan olarak göreve başladığı İTÜ’de 1965 yılında profesörlük unvanı almıştır. Prof. Dr. Necmettin Erbakan, 1969 yılında Odalar Birliği Başkanlığı seçimini kazanmıştır. Süleyman Demirel Hükûmeti tarafından polis zoruyla görevinden uzaklaştırılması üzerine siyasete atılmaya karar vermiş¹, 12 Ekim 1969 seçimlerinde Adalet Partisi’nden (AP) Konya milletvekili adayı olmak istemişse de Süleyman Demirel tarafından adaylığı kabul edilmemiştir.² AP’nin Erbakan’ın müracaatını kabul etmemesi üzerine “Bağımsızlar Hareketini” başlatmış ve 15 arkadaşı ile farklı illerde bağımsız aday olmuşlardır. Bağımsızlar Hareketinin üyelerinden sadece Erbakan, Konya’dan Meclise girmiştir.³ Böylece Milli Görüş Hareketi ve bu hareketin aksiyoner lideri olan Necmettin Erbakan’ın siyasi hayatı da

¹ Ahmet Akgül, *Dünyanın Değişimi ve Erbakan Devrimi*, (Erişim 1 Şubat 2021), 13-15.

² *Cumhuriyet*, “AP’nin veto ettiği adaylardan 3’ü daha belli oldu”, (20 Ağustos 1969), 1.

³ Akgül, *Dünyanın Değişimi ve Erbakan Devrimi*, 20-21.

başlamıştır. Necmettin Erbakan, 17 arkadaşı ile birlikte 26 Ocak 1970’te Milli Görüş’ün ilk partisi olan Milli Nizam Partisi’ni (MNP) kurmuştur.⁴

MNP’nin 100 maddeden oluşan parti programında partinin eğitim, milli savunma, adalet, iktisat, tarım, sanayi, ulaştırma, imar ve iskân, sağlık, dış politika vs. ilgili görüşleri verilmiştir. Dış politika kısmında Kıbrıs ile ilgili bir görüş bildirilmemiş, ancak 99. maddede yer alan “emperyalist emellerle barışı istismar ve suiistimal eden gayri samimi politikalara müsamaha edilmeyeceği” ve 100. maddedeki “Jeopolitik durumumuz itibariyle tarihi ve kültürel hürriyetlerini garantiye bağlayan prensiplerle teminat altına alınmış bulunan haklarının müdafaası için gereken teşebbüslerde bulunacağız.” ifadeleri Kıbrıs ile ilişkilendirilebilir.⁵

MNP, çok uzun ömürlü olmamış, 12 Mart 1971 muhtırası sonrası 20 Mayıs 1971’de parti kapatılmıştır.⁶ Kapatma kararından sonra Necmettin Erbakan tedavi amacıyla İsviçre’ye giderken, Süleyman Arif Emre’nin Genel Başkanlığında, Necmettin Erbakan’ın da tabii liderliğinde 11 Ekim 1972’de Milli Selamet Partisi (MSP) kurulmuştur. MSP’nin 1973 seçim beyannamesinde dış politika görüşleri MNP’nin görüşleri ile aynıdır.⁷ Seçimlerde 48 milletvekili çıkaran MSP, seçim sonrası hükûmet kurma arayışlarında anahtar parti haline gelmiştir.⁸

Siyasi ve ekonomik bağımsızlığı esas alan şahsiyetli bir dış politika üzerinde ısrarla duran Necmettin Erbakan, CHP-MSP koalisyon hükûmetinin “Afyon Ekimi” yasağını kaldırmasında ve “Kıbrıs Barış Harekâtı”nı düzenlemesinde aktif rol oynamıştır. Çalışmamızın da konusu olan Kıbrıs’ta, 21 Aralık 1963 tarihli Kanlı Noel hadisesi ile başlayan süreçte Enosisçiler Kıbrıslı Türklere karşı şiddet ve katliamlarını artırmış olmalarına rağmen 1974 Barış Harekâtına kadar geçen sürede Türkiye, Kıbrıs’a askerî bir harekât düzenleyememiştir. 1963 ve 1967 yıllarında iş başında olan hükümetlerin aksine CHP-MSP koalisyon hükûmeti Kıbrıs’a bir askeri harekât düzenleyerek başta ABD olmak üzere diğer devletleri şaşırtmış ve Türkiye’nin haklı davası karşısında savaşı göze alabileceğini de göstermiştir. I. Barış Harekâtı’nın başarı ile neticelenmesinde ve harekât sonrası Kıbrıs için “coğrafi esasa dayalı iki otonom idare” tezinin oluşmasında hiç kuşkusuz en önemli mimar Necmettin Erbakan’dır.

⁴ Akgül, *Dünyanın Değişimi ve Erbakan Devrimi*, 21.

⁵ *Milli Nizam Partisi Program ve Tüzük*, (Ankara: As Matbaası, T.Y.), 35.

⁶ Anayasa Mahkemesi Kararları (AMK), *Resmi Gazete* 14072, (14 Ocak 1972), 18.; *Cumhuriyet*, “MNP Oy Birliği İle Kapatıldı”, (22 Mayıs 1971), 1.

⁷ Akgül, *Dünyanın Değişimi ve Erbakan Devrimi*, s. 15.; *Milli Selamet Partisi 1973 Seçim Beyannamesi*, (İstanbul: Fatih Yayınları, 1973), 83.

⁸ DİE, *14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları*, (Ankara: DİE Yayınları, 1974), 6-7.

1. CHP-MSP KOALİSYON HÜKÜMETİNİN KURULMASI

14 Ekim 1973 seçimlerinin sonuçları hiçbir partiye hükümet olma şansı tanımadığı için koalisyon görüşmeleri başlamış ise de bu görüşmeler üç aydan uzun sürmüştür. Neticede taban tabana zıt olan ancak ekonomi, batı dünyasına kuşku ile bakma, afyon ekimi gibi konularda birbirleri ile uyumlu olan⁹ CHP ve MSP arasında yapılan görüşmeler 24 Ocak 1974'te varılan anlaşmayla son bulmuştur.¹⁰ CHP-MSP koalisyon protokolü¹¹ Ecevit ve Erbakan tarafından 25 Ocak'ta Mecliste törenle imzalanmış¹², 26 Ocak'ta Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan¹³ yeni hükümet, 26 Ocak'ta Naim Talu geçici hükümetinden görevi devralmıştır.¹⁴ 109 maddeden oluşan koalisyon protokolünün ulusal güvenlik ve dış politika ile ilgili kısmında Kıbrıs ile ilgili 108. madde şu şekildedir: “Kıbrıs sorunu için Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün, Kıbrıs'ı bağımsız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğuna inanıyoruz. Bu federatif devlette, Türkler devlet yönetimine eşit egemenlik hakları ile katılacaklardır. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları teminat altına alınacaktır.”¹⁵ Dikkat edildiğinde hükümet programında yer alan bu maddenin CHP'nin 1973 seçim bildirgesinde Kıbrıs ile ilgili metnin aynısı olduğu görülür.¹⁶

⁹ Mustafa Erdoğan, *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, (Ankara: Liberte Yayınları, 2012), 144.

¹⁰ *Cumhuriyet* “Bugün imzalanacak koalisyon protokolünün ilkeleri belli oldu”, (25 Ocak 1974), 1,7.

¹¹ *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2015), 1/580-591.

¹² *Cumhuriyet*, “Ecevit ve Erbakan: Bütün ulusun hükümeti olacağız”, (26 Ocak 1974), 1.

¹³ Bakanlar Kurulu Listesi (BKL), *Resmî Gazete* 14780 Mükerrer, (26 Ocak 1974), 2.

¹⁴ *Cumhuriyet*, “Ecevit Hükümeti dün göreve başladı”, (27 Ocak 1974), 1.

¹⁵ *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, 1/591.

¹⁶ CHP'nin 1973 seçim bildirgesinde Kıbrıs: “CHP, özgür ve insanca yaşama umudunu Türkiye'ye bağlamış olan Kıbrıs Türk halkının her türlü baskıdan, tehlikeden ve yabancı egemenliğinden korunmasını, Türkiye için vaz geçilmez bir ulusal ödev sayar. CHP, Kıbrıs sorunu için, Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün, Kıbrıs'ı bağımsız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğuna inanır. Bu federatif devlette Türkler, devlet yönetimine eşit egemenlik haklarıyla katılmalıdırlar. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları güvence altına alınmalıdır. CHP, Kıbrıs'ta böyle bir federatif devlet yapısının, bugünkü yerleşim düzeninde halkı tedirgin edici büyük değişiklikler yapılmadan sağlanabileceğine inanır. CHP, Kıbrıs sorununa bu yönde bir çözümün çabuklaştırılmasını, yalnız Türkiye ve Kıbrıs Türkleri açısından değil, bölge güvenliği bakımından da zorunlu görmektedir. ... CHP iktidarı, Türkiye'nin Kıbrıs Türk topluluğuna yardımını, bu topluluğu daha güçlü ve canlı bir ekonomik yapıya kavuşturucu duruma getirecek yönde ve biçimde düzenleyecektir.” Bkz. *Ak Günlere Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi*, (Erişim 5 Şubat 2021), 221.

Başbakan Bülent Ecevit, 1 Şubat 1974 Cuma günü hükûmet programını Millet Meclisinde okumuş¹⁷ ve 4 Şubat'ta da hükûmet programına yönelik siyasi partiler eleştirilerde bulunmuşlardır. Hükûmetin Kıbrıs politikasına yönelik en sert eleştiri DP adına Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan'dan gelmiştir. Hasan Korkmazcan Mecliste yaptığı konuşmasında şunları söylemiştir:

“... Milli davalarımızdan Kıbrıs konusunda bazı açıklamalara ihtiyacımız vardır. Bilindiği gibi Züriç ve Londra Anlaşmaları hükümleri Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde söz sahibi olmasını sağlamıştır. Bugün adada Türk Askerî güvenlik kuvveti vardır. Hal böyle iken, Hükûmet programında ileri sürülen federal devlet ve bu şekilde Kıbrıs'ın, ülke bütünlüğü ve bağımsızlık meselesinin bize temin edeceği fayda nedir? Oradaki Türklerin emniyeti için Türkiye'nin bu konuda söz sahibi olmakta devamı imkânı mı yoksa ancak bir veya iki eyaleti Türklerin idaresinde şeklen bağımsız bir devlet idaresi mi millî menfaatlerimize uygundur? Türk asıllıların sayısı toplam nüfusun 1/3'i kadardır. Bir federal devlet terkinde, yukarıda belirttiğimiz gibi, ancak bir veya iki eyalet Türklerin idaresinde olabilir. Bu, adanın iç işlerinde Türkleri, bugünkü kadar söz sahibi yapamaz kanaatindeyiz”.¹⁸

Mecliste gruplar adına ve şahsı adına hükûmet programı ile ilgili görüşmeler tamamlandıktan sonra Başbakan Ecevit, 5 Şubat'ta eleştirilere cevap vermiştir. DP adına Hasan Korkmazcan'ın Kıbrıs ile ilgili sorusuna şöyle cevap vermiştir:

“...Bizim Kıbrıs için en uygun çözüm olarak federasyon fikrini önermiş olmamız. Bu konuda en küçük bir kaygı duymalarına gerek yoktur. Esas olan Kıbrıs'ın bağımsızlığıdır bizim için. Kıbrıs'ın ne bölünmesini, ne başka bir ülkeye ilhakını istiyoruz, ‘Bağımsız bir devlet statüsü olmaya devam etmelidir’ diyoruz. Bağımsız bir devlet statüsü içinde, elbette, Türkiye ile bugüne kadar devam eden ilişkileri devam edecektir. ‘Federasyon’ derken de, Kıbrıs'ı eyalet eyalet bölmeyi asla düşünmüyoruz. Osmanlı Devlet düzeni ve yerleşme düzeni bize bu konularda çok ilham da verebilir. Her cemaati dağılmış bulunduğu yerlerde dahi belli egemenlik, kendi kendini yönetim olanaklarına kavuşturmak olanağı vardır. Biz Kıbrıs'ı bölecek bir federasyon düşünmüyoruz, iki toplumun egemenlik haklarında adaletli ve demokratik bir dengeyi ve uzlaşmayı sağlayacak bir federasyon istiyoruz.”¹⁹

---

¹⁷ *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, 1/592-613.

¹⁸ *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, 1/693.

¹⁹ *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, 1/816-817.

Başbakan Ecevit tarafından okunan hükümet programı için güven oylaması 7 Şubat 1974'te yapılmış, 373 milletvekilin katıldığı güven oylaması neticesinde hükümet, 235 kabul, 136 ret, 2 çekimser oy alarak görevine başlamıştır.²⁰

Koalisyon hükümetinin programında belirttiği gibi çözüme kavuşturması gereken çok acil konular vardı. Bunlardan en önemlileri “Af Kanunu” ve “Afyon Ekimi” idi. Hükümet, ilk sınavını 14 Mayıs'ta Millet Meclisinde Af Kanunu görüşmeleri esnasında vermiştir. 141 ve 142. maddelerinde içinde bulunduğu 5 maddenin görüşülmesi esnasında 141 ve 142. maddelerin affa girmesini istemeyen MSP'lilerden 20 milletvekili Necmettin Erbakan'a rağmen muhalefet ile birlikte karma komisyonun teklifine olumlu yönde oy vermişlerdir.²¹ Hükümetin CHP'li üyelerinde şok etkisi yaratmış ve Başbakan Bülent Ecevit, bu maddenin reddinden sonra, gazetecilere “ne olacağını tahmin edersiniz” demiştir.²² Hükümetin yıkılacağına yönelik güçlü beklentiler çeşitli çevrelerde başlamış olmasına rağmen hükümet bu krizi atlatmış ve icraatlarına devam etmiştir.

Hükümet programında yer alan ve Türkiye ile ABD'yi karşı karşıya getiren hatta Türkiye'ye ambargo uygulanmasına sebep olan “Afyon Ekimi” yasağının²³ kaldırılması ile ilgili yasak Bakanlar Kurulu kararı ile 1 Temmuz 1974 tarihinde 6 ilde kaldırmıştır.²⁴ Haşhaş ekiminin serbest bırakılması ile ilgili Başbakan Ecevit, Afyonkarahisar ve Denizli'yi kapsayan yurt gezisine çıkma kararı almıştır.²⁵ Ecevit, Afyon'a hareket edecekken 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta darbe yapıldığı²⁶ haberini

---

²⁰ *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, 1/ 975.

²¹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C: 3, B: 74, O: 3, (14.5.1974), 609-610.

²² *Cumhuriyet*, “Af Çıktı. 141-142 Kapsam Dışı kaldı”, (15 Mayıs 1974), 1.

²³ 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası sonrası kurulan Nihat Erim Hükümeti döneminde ABD'nin isteklerine boyun eğerek 29 Haziran 1971 tarihli bir kararname ile Türkiye'de haşhaş ekimi yasaklanmıştı. Bkz. *Cumhuriyet*, “Türkiye, 1972'de haşhaş ekimine son verecek”, (30 Haziran 1971), 1.

²⁴ *Cumhuriyet*, “Hükümet 6 ilde haşhaş ekimi yasağını kaldırdı”, (2 Temmuz 1974), 1

²⁵ *Cumhuriyet*, “Ecevit Bugün Haşhaş Bölgesine Gidiyor”, (15 Temmuz 1974), 1.

²⁶ Temmuz 1971 yılından itibaren Kıbrıs'ta Enosisçiler ile Enosis'i zamana bırakan Makarios arasında ciddi sorunlar başlamış, bu durum Yunan askerî hükümeti ile Makarios'un arasının açılmasına ve 15 Temmuz'da da Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı Yunan hükümet darbesi yapılmasına neden olmuştur. Darbe sonrası Cumhurbaşkanlığına Nikos Sampson getirilmiş, o da Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir ki bu ismi söylenmemiş ENOSİS'tir. Bkz. *Cumhuriyet*, “Makarios Yönetimi, EOKA-B'nin Önde Gelen Kişilerini Tutuklamaya Başladı”, (13 Temmuz 1974), 1.; *Cumhuriyet*, “Atina Kıbrıs'ta Yunan Cumhuriyeti ilân etti”, (16 Temmuz 1974), 1,6.; *Milliyet*, “Kıbrıs'ta Darbe Oldu Makarios'un Akıbeti Meçhul”, (16 Temmuz 1974), 1,6.

havaalanında almıştır. Denizli gezisini iptal eden Ecevit, Afyon'a gitmiş ve 6 saat sonra Ankara'ya dönmüştür.²⁷

2. KIBRIS'TA YUNAN CUNTA DARBESİ VE CHP-MSP KOALİSYON HÜKÜMETİ

Kıbrıs'ta darbe olduğu haberinin alınması sonrasında Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, Partisinin Genel İdare Kurulunu hemen toplamış ve toplantı da “Mutlaka müdahale edilmesi lazım” kararı alınmıştır²⁸. Necmettin Erbakan'ın ve arkadaşlarının bu kararı almasında hiç şüphesiz ki Emeviler devrinden beri Kıbrıs'ın bir İslam beldesi olması ve Anadolu coğrafyasının korunması noktasındaki hassasiyetleri önemli olmuştur. Necmettin Erbakan, “Davam” adlı eserinden Kıbrıs'a müdahalenin gerekliliği “Kıbrıs, Türkiye'nin bütünlüğünün sigortasıdır. Kıbrıs demek, Türkiye demektir. Kıbrıs, Ortadoğu'nun barışı, İslam âleminin huzuru ve Türkiye'nin korunması için büyük öneme haizdir.”²⁹ diyerek de ifade etmiştir.

Başbakan Bülent Ecevit Ankara'ya döndükten sonra önce Genelkurmay Başkanlığına gitmiş, kuvvet komutanları ile bir toplantı yaptıktan sonra Bakanlar Kurulu 19.30'da toplanmıştır. Toplantıya Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk de katılmıştır. Bakanlar Kurulu toplantısında Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan Partisinin Genel İdare Kurulundan alınan karar doğrultusunda askerî harekât ile ilgili olarak şunları söylemiştir: “Bendeniz vakit geçirilmeden askeri müdahalede bulunulması kanaatindeyim. Şımarık Yunan Milleti'ne Allah'ın izniyle unutamayacakları bir ders vermeliyiz.” Erbakan'ın bu sözleri üzerine Ecevit: “Ama önce barışçı yolları denemeliyiz. Tarihi fırsatı kan dökmeden, yakıp yıkmadan, acısız da değerlendirebiliriz. Savaş son çaredir. Ayrıca diplomasi ile askeri harekâtı birbirinden ayırmalıyız.” şeklinde cevap vermiştir.³⁰

Bakanlar Kurulu toplantısındaki bu konuşmalardan da anlaşılacağı gibi Kıbrıs'ta yapılan darbe sonrası Kıbrıs'a bir askeri harekâtın yapılması noktasında Başbakan Yardımcısı Erbakan oldukça kararlı iken Başbakan Bülent Ecevit son çare olarak askeri harekâtı görmektedir. Bakanlar Kurulu toplantısına 21.45'te ara verilmiş ve

---

²⁷ *Cumhuriyet*, “Ecevit: Kimse kargaşalığı fırsat bilip haklarımıza dokunmaya kalkışmasın”, (16 Temmuz 1974), 1.

²⁸ Necmettin Erbakan, *Davam*, (İstanbul: Yeni Devir Matbaacılık, 2017), 159.

²⁹ Erbakan, *Davam*, 155-158.

³⁰ Kayhan Sağlamer, *Kıbrıs Harekâtı: Bir Başbakanın Doğuşu*, (İstanbul: Belge Yayınları, 1975), 3/34-35.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün başkanlığında toplanan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısına geçilmiştir. Milli Güvenlik Kurulu, toplantısına MSP'li bakanlardan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ve İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk katılmışlardır. MGK toplantısında İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk'ün “Kıbrıs'taki bu vahim durum karşısında biz derhal adaya çıkartma yapıp Yeşil Hattı tutmalıyız, başka çare yok.” sözlerine, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ilk tepkiyi vermiş ve ne dediğinin farkında olup olmadığını sormuştur. Bu soru üzerine İçişleri Bakanı Asiltürk: “Tabi farkındayım, Sayın Cumhurbaşkanım. Bizim milletimiz, bizim ordumuz bundan daha güç işleri başarmıştır. Bu çıkartmayı da kolayca başarmaması için hiçbir sebep yoktur.” demiştir. Necmettin Erbakan'ın da toplantıda askeri harekât noktasında ısrar etmesi üzerine Ecevit, bir ara çözüm önermiştir. Ecevit'in ara çözümü; kendisinin Kıbrıs'ın diğer bir garantör devleti olan İngiltere'ye gitmesi ve durumu İngiliz başbakanı ile görüşmesidir. Bu görüşmede Ecevit, İngiliz başbakanından Kıbrıs'a Türk askerinin barışçıl bir yolla çıkması ve İngiliz üslerine yerleşmesi, sonrasında da Türk askerlerinin İngiliz askerleri ile birlikte adanın güvenliğinin sağlanması yönünde taleplerde bulunmaktadır.

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, İngiltere'ye gitmenin vakit kaybı olduğunu düşünmekteydi ve bu düşüncesinde haklılığını tarih gösterecekti. Ancak 16 Ağustos 1960 tarihli Garantörlük anlaşması öncelikle garantör devletlerle konunun müzakere edilmesini ve netice alınmadığı zaman da tek başına müdahale hakkını vermektedir. Ayrıca Ecevit, İngiltere'ye gitmenin bir zarar doğurmayacağını, üstelik çıkartma yapamayacağımız yönünde Batılı devletlerde kanaat oluşmasına neden olacağını, İngiltere'nin Türkiye'nin teklifini kabul etmemesi durumunda da çıkartma hareketinin gizlenmesine yarar sağlayacağını söylemiş³¹ ve Erbakan ve Asiltürk bu fikri olumlu karşılamışlardır.³²

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ve İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk Başbakan Ecevit'in İngiltere'ye gitmesine razı olmuşlar ise de MGK toplantısının devamında Kıbrıs'a müdahale fikrinde ısrar etmişler bunun üzerine de müdahale kararı masaya yatırılmış ve muhtemel bir müdahale durumunda ordunun durumu ile ilgili bilgiler alınmıştır. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar, MGK'nın Hükümet yetkililerine “Biz hazırız, ancak acaba siz hazır mısınız?” şeklinde soru yöneltmiştir. Daha sonra Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Kemal Kayacan'da “Beyler, ben

³¹Başbakan Ecevit, İngiltere'nin ortak çıkartma yapmadığı zaman askeri harekâtın gizlenmesine yarar sağlayacağını toplantıda söylemiş olmasına rağmen İngiliz istihbaratı 17 Temmuz'dan itibaren Türkiye'nin askeri harekât için hazırlık yapmaya başladığını ve 22 Temmuz'da çıkartma yapacağını İngiliz Hükümetine bildirmiştir. Bkz. Mustafa Sıtkı Bilgin, “Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Zaferi: Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Necmettin Erbakan'ın Rolü”, *Anadolu Gençlik Dergisi, Prof. Dr. Necmettin Erbakan Özel Sayısı*, (Şubat 2015), 339.

³² Süleyman Arif Emre, *Siyasette 35 Yıl*, (Ankara: MGV Yayınları, 2017), 2/120-121.

kayıkla dahi olsa çıkarım. Önemli olan işin bu tarafı değil. Siz siyasî olarak Türkiye'nin haklılığını anlatabilecek ve bizi destekleyebilecek misiniz?" diye sormuştur.³³

MGK toplantısındaki tartışmaları Başbakan Ecevit şöyle bağlamıştır: "Kıbrıs'ın bağımsızlığı için hazırlanmış olan Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinin işletilmesi ve Sampson düzeninin değiştirilmesi için, adada bir Türk askeri mevcudiyetinin bulundurulması gerekmektedir. Böylece, hem Türkiye'nin, hem de Kıbrıs Türklerinin güvenliğini koruyabiliriz. Hazırlıklar başlamalıdır. Bu arada diğer Garantör ülke İngiltere'yle de temas edip, amaçlarımıza kansız varmaya çalışacağız. İngiltere'den sonuç alınmazsa biz hakkımızı fiilen kullanabilmek için hazırlıklarımızı tamamlamış oluruz." Ecevit'in bu sözlerinden sonra harekât planları üzerinde görüşmeler yapılmış ve Ecevit komutanlara "Kaç günde hazırlanabilirsiniz?" sorusunu yöneltmiştir. Komutanlarda: "Cumartesi sabahı çıkartmayı başlatabiliriz" cevabını vermişlerdir. Askerlerin bu cevabından sonra tedbirler üzerinde görüşülmüş ve MGK, Hükûmete "Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin ve güvenliğinin korunması için gereken tüm hazırlıkların yapılması ve tedbirlerin alınması" tavsiyesinde bulunmuştur.

MGK toplantısı sonrasında yeniden toplanan Bakanlar Kurulunda MGK'nın tavsiye niteliğindeki kararı bakanlara okunmuştur.³⁴ Bakanlar Kurulu hükûmet ortağı iki partideki bakanların görüş farklılıklarına rağmen Başbakan Bülent Ecevit'e İngiltere ve diğer devletlerle diplomatik ilişkileri yürütmek ve MGK'nın tavsiyesine uymak hususunda tam yetki vermiştir.³⁵

O gece Bakanlar Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu toplantılarındaki görüşmeler ile ilgili olarak Başbakan Bülent Ecevit'e neler konuşuldu şeklinde soru sorulduğunda o geceyi şöyle anlatmıştır³⁶: "Milli Güvenlik ve Bakanlar Kurulunda, hiç kimse harekâta karşı olma gibi bir tavır takınmadı. Ordunun böyle bir harekâttan başarıyla çıkabilecek durumda olduğuna güveniyordum. ... O gece karşı karşıya bulunduğumuz durum, serinkanlılık ve sorumluluk duygusuyla incelendi. Türkiye'nin garantör devlet olarak, askerî gücünü Kıbrıs'ta bulundurması zorunlu idi artık. Ancak öyle bir askerî varlığın sağlayacağı güvenlik duygusu içinde, Kıbrıs sorununa barışçı bir çözüm aranabilir, Ada'daki Türklerin durumu nisbî güvenceye bağlanabilir ve fiilî bir Enosis önlenebilirdi."

---

³³ Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1990), 35, 40.

³⁴ Birand, *30 Sıcak Gün*, 41-42.

³⁵ Birand, *30 Sıcak Gün*, 43.

³⁶ Birand, *30 Sıcak Gün*, 46.

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ise o günkü toplantıdaki görüşmeler ve askerî harekâtla ilgili olarak “Davam” adlı eserinde: “Halk Partisi’nin önemli bir kısmının ‘Bu macera olur, sakın böyle bir şey yapılmaz. Bu bütün dünyaya savaş açmak demektir.’ dediklerini yazmakta ve bu sebeple de ne Bakanlar Kurulundan ne de Milli Güvenlik Kurulundan askerî harekât kararı ile ilgili kesin bir karar alınmadığını belirtmektedir.³⁷

16 Temmuz sabahı hükümet yoğun bir gündem ile güne başlamıştır. Başbakan Ecevit saat 11.00’de siyasi parti liderlerini, kontenjan grubu ve Milli Birlik Grubu başkanlarını Başbakanlığa davet ederek süreci genel hatlarıyla anlatmış ve diplomatik girişimler sonucunda hükümetin bir karar alacağını söylemekle yetinmiştir.³⁸ Bu arada Millî Savunma Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Hasan Esat Işık’ın imzasıyla garantör devlet İngiltere’nin Dışişleri Bakanı James Callaghan’a bir mektup gönderilmiştir. Mektupta İngiltere’nin Türkiye ile ortaklaşa bir eylemle Kıbrıs’ın bağımsızlığına yönelmiş olan tehdidi ortadan kaldırması istenmiştir. Ayrıca mektupta Ecevit’in Londra’ya gidip mevkidaşı İngiltere Başbakanı Harold Wilson ile işbirliğinin şekli ve zamanı konusunda müzakereler yapmayı dilediği belirtilmiştir. İngiltere, Ecevit’in görüşme talebini olumlu karşılamıştır.³⁹

İngiltere’den olumlu cevabın gelmesi üzerine Başbakan Ecevit, 17 Temmuz’da İngiltere’ye gitme kararı almıştır. Başbakan Ecevit, Londra’ya hareketinden önce kuvvet komutanları ile bir toplantı yapmış, daha sonra da ABD Büyükelçisini kabul etmiştir⁴⁰. Başbakan Ecevit, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, bakanlar, kuvvet komutanları ve çok sayıda yetkili tarafından 15.30’da Londra’ya yolcu edilmiştir. Başbakan Vekili Necmettin Erbakan, Başbakanı yolcu ettikten sonra havaalanında kuvvet komutanları ile görüşmüştür. Bu görüşme esnasında kuvvet komutanları Başbakan Yardımcısı Erbakan’a “Bize kesin emir verilmesi lazım. Çünkü bizim

---

³⁷ Erbakan, *Davam*, 159.; Necmettin Erbakan’ın CHP’li bakanlar arasında askerî harekâta karşı olanların olduğu yönündeki bilgiyi Mehmet Ali Birand’da “30 Sıcak Gün” adlı eserinde doğrulamaktadır. Mehmet Ali Birand konu ile ilgili olarak şunları yazmaktadır: “Tüm araştırmalarımda müdahaleye prensip yönünden hayır diyen hiçbir bakana rastlamadım. Ancak bazılarının şüpheleri endişeleri olmuş, yeteri kadar diplomatik çaba sarf edilmesi önerilmiş hatta 50 yıldır savaşmamış ordunun olanakları üzerinde durulmuştu. Ancak hiç kimse hayır deyip salonu terk etmemişti.” Bkz. Birand, *30 Sıcak Gün*, 44.

³⁸ *Cumhuriyet*, “Parti liderleri ve Millî Birlik ve Kontenjan Grubu başkanlarına bilgi veren Ecevit: Birlik İçindeyiz”, (17 Temmuz 1974), 1-7; *Milliyet*, “Ecevit, Siyasal Parti Liderleri İle 3 Saat Görüştü”, (17 Temmuz 1974), 1.

³⁹ *Cumhuriyet*, “Dış haberler Servisi”, (17 Temmuz 1974), 1.; *Milliyet*, “Gereği Üzerinde Duruluyor Ankara Müdahale”, (17 Temmuz 1974), 1,7,10.; *Milliyet*, “Ecevit Wilson’dan Ortak Müdahale İstediyi”, (18 Temmuz 1974), 1,10.

⁴⁰ *Milliyet*, “Başbakan komuta heyetiyle görüştü”, (18 Temmuz 1974), 1,10.

askerimiz iki defa⁴¹ bir nevi düş kırıklığına uğramıştır. Bize ‘gemileri yükleyin!’ dendi. Biz de yükledik. Arkasından ABD Başkanı Johnson’un mektubu üzerine ‘Hayır, geri dönün!’ dendi. Biz askeri İskenderun’a geri indirdik. Ve böylece bir geri manevra görüntüsüne büründü yaptığımız iş. Sonra ikinci kez Sayın Demirel zamanında yine ‘gemileri yükleyin!’ dendi, yükledik. Ancak ikinci kez de askerimizi Kıbrıs yerine geri dönüp kendi topraklarımıza çıkardık. Bugün siz bize yükleyin ve yola çıkın dersiniz ve ondan sonra da yoldan geriye çevirirseniz, biz artık bu askeri hiçbir zaman hakiki harekâtın yapılacağına inandıramayız. Bunun önemini dikkate alarak talimat verin?” demişlerdir.

Erbakan’da onlara şu soruyu sormuştur: “Şimdi şu anda farz edin ki biz hükümet olarak bu emri size verdik. En erken ne zaman Girne’ye çıkartma yapacaksınız?” Kuvvet komutanları: “Bizim birtakım birliklerimiz, İskenderun’da komando birliğimiz de Niğde’de. Her türlü silahlarıyla beraber gemilerin hepsini yüklemek ve hareket edip Ada’ya gitmek en erken cumartesi günü sabahleyin olabilir.” şeklinde cevap vermişler ve hazırlıklara başlamışlardır.⁴²

Başbakan Ecevit ile İngiltere Başbakanı Wilson arasındaki görüşme 17 Temmuz saat 22.45’te başlamış ve gece yarısına kadar sürmüştür. Ecevit, Wilson’dan bazı taleplerde bulunmuştur. Bunlar; İngiltere’nin garantör devlet olarak Türkiye ile birlikte Kıbrıs’a müdahale etmesi ve bu mümkün olmaz ise de muhtemel bir çatışma olmaması

⁴¹ Kıbrıs’ta Makarios ve Yunanistan’ın enosisi gerçekleştirmek için harekete geçmesi ve Kanlı Noel hadiselerinin meydana gelmesi üzerine Garanti Antlaşması gereğince Türkiye garantör devletler olan İngiltere ve Yunanistan ile 15 Ocak 1964’te Londra’da bir konferansta bir araya gelmiş ancak konferansta istenen neticenin alınmaması, Kıbrıs’ta Türklere yönelik katliamların devam etmesi üzerine İsmet İnönü Hükümeti, Kıbrıs’a 15 Şubat 1964’te askeri harekâta bulunmayı düşünmüştür. Ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 4 Mart 1964’te 8 madde halinde aldığı karar üzerine harekâttan vazgeçmişti. Türkiye’nin askeri harekâta vazgeçmesi Kıbrıs’ta suları durultmadığı gibi bu durumdan cesaret bulan Makarios, 4 Nisan’da Zürih ve Londra antlaşmalarının ayrılmaz bir parçası olan İttifak Antlaşmasını feshettiğini ilan etmiş ve Mayıs ayında mecburi askerlik sistemini ihdas etmişti. Bunun üzerine Türkiye adaya yönelik tekrardan 7 Haziran’da müdahale kararı almış, ancak bu kez de ABD Başkanı Johnson’ın Türkiye’ye yönelik ağır ve tehdit dolu mektubu üzerine harekâttan vazgeçmişti. Gelişmeler üzerine Başbakan İnönü, 22-23 Haziran ABD’ye gitmiş ve görüşmeler neticesinde ABD eski Dışişleri Bakanı Dean Acheson aracı olarak tayin edilmiştir. Acheson’un, Kıbrıs’ta nihai çözüm bulmak için hazırladığı plan üzerinde çalışmalar devam ederken Rumlar, Erenköy ve Mansura bölgesinde Türklere yönelik saldırılara başlamışlardır. BM barış gücü kuvvetlerinin etkisiz kalması üzerine hükümet sadece Türk jetlerine 8-9 Ağustos’ta Rum mevzilerini bombalamakla yetinmişti. Kıbrıs’a ikinci bir askeri harekât kararı ise 15 Kasım 1967’de Boğaziçi ve Geçitkale’deki Türklere yönelik Rum saldırıları üzerine Süleyman Demirel başbakanlığındaki Türk hükümeti tarafından alınmıştır. Hükümet, Mecliste 16 Kasım 1967’de Kıbrıs’a müdahale için yetki almış, İskenderun’da büyük çıkarma birliği hazırlandığı gibi donanma da İskenderun’a gönderilmiştir. Türkiye, 17 Kasım’da çıkartma yapılacağı ve çıkartmanın yapılmaması için de şartlarını Yunanistan ve müttefik devletlerine bildirmiştir. Bu şartlar; Türk düşmanı Grivas’ın ve 1964’ten itibaren adaya yığılmış olan 12 bin kişilik Yunan askerinin adadan çekilmesidir. Yunanistan’ın anlaşmalar dışında adada bulunan askerlerini geri çekeceğini 2 Aralık’ta açıklaması üzerine çıkartma yapılmamıştır. Bkz. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, (Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1994), 1/ 786-799.; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, (İstanbul: Der Yayınları, 2006), 913-923.; H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, (Lefkoşa: Kıbrıs Türk Derneği Yayınları, 1988), 221-239.

⁴² Erbakan, *Davam*, 160.

için Ada'ya gönderilecek Türk askerlerinin Ada'daki İngiliz üslerinden yararlanmasına izin verilmesidir. Ecevit'in taleplerini Wilson kabul etmemiş ve görüşme esnasında acele edilmeden bir hal çaresi bulunmasının doğru olacağı ve müdahalenin en son çare olarak düşünülmesi gerektiği gibi oyalayıcı cevap vermiştir.⁴³

Başbakan, İngiltere'de görüşmeler yaparken Başbakan Vekili Erbakan, parti genel başkanları ve grup başkanlarıyla gece beş saat süren bir toplantı yapmıştır. Toplantı sonrası Erbakan gazetecilere parti liderleriyle samimi bir toplantı yaptıklarını, gelişmeler hakkında parti liderlerini bilgilendirdiğini söylemiştir. Kıbrıs'taki gelişmeler ile ilgili olarak da: "Ajanslardan takip ediyorsunuz, yeteri kadar bilgi veriyorlar. Şu ana kadar Türk kesimi hakkında herhangi bir tecavüzkâr haber almış değiliz. Bazı münferit haberlerin doğruluk derecelerini takiple meşgulüz." demiştir.⁴⁴

Hükûmetin isteği üzerine Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün 16 Temmuz'da yaptığı Meclisin birleşik oturum çağrısı neticesinde Millet Meclisi, 18 Temmuz saat 15.00'te toplanmıştır. Oturum başlayınca Başbakan Vekili Necmettin Erbakan'ın oturumun kapalı yapılması ile ilgili verdiği hükûmet teskeresi okunmuş ve kabul edilmiştir⁴⁵. 45 dakikalık aradan sonra Meclis gizli oturumla tekrardan 15.55'te açılmıştır. Gizli oturumda Erbakan hükûmet adına konuşmuştur. Konuşmasının başında Kıbrıs'ta meydana gelen gelişmeleri sıralayan Erbakan, konuşmasının sonunda şunları söylemiştir:⁴⁶

"Huzurlarınıza geldik. Bu büyük millî olay karşısında yüce Mecliste tesanütümüzü temin edelim. Yüce Meclisin vereceği fikirlerden faydalanalım ve bu olaylar karşısında, Hükûmet olarak ihtiyaç duyduğumuz yeni yetkiler ile Hükûmetimiz teçhiz edilsin. Ancak bu husustaki müzakerelerin yürütülmesinde Hükûmet olarak yüce Meclise bir teklifimiz olacaktır. Türkiye, bilindiği gibi bugüne kadar anlaşmalarına sadık bir ülke olmakla ün yapmıştır. Bugün de tutumumuz anlaşmaların içinde yürümektedir. Anlaşmaların bize yüklemiş olduğu garantörlük vazifemizi yapacağımızdan herkes emin bulunmalıdır. Ancak, şu anda hukukî vecibelerimizi yerine getirmekle meşgulüz. Bu da, bilindiği gibi garantör devlet olan İngiltere ile münasebetlere geçmemiz, onun bu husustaki tutumunu açıklıkla tespit etme mecburiyetimize gelip dayanmaktadır. Şu anda bu çalışmalar yapılmaktadır. Bu durum ümit ediyoruz ki, çok kısa bir zamanda aydınlığa kavuşacaktır. Bundan dolayı konunun

⁴³ *Milliyet*, "Ecevit Wilson'dan Ortak Müdahale İstedi", (18 Temmuz 1974), s.10.

⁴⁴ *Milliyet*, "Erbakan Parti Liderleriyle Toplandı", (18 Temmuz 1974), s.1, 10.

⁴⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, C:13, B:2, O:1, (18.07.1974), s. 4-5.

⁴⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, (Gizli Oturum), Cilt 13, B:2, O:2, (18.07.1974), 2-.5.

yüce Meclislerde müzakeresi, İngiltere'ye yapılmış olan bu müracaatın aydınlanmasını müteakip ve yüce Meclisin de ümit ederiz ki, partilerin kendi grupları da konunun daha da olgunlaştırmasını müteakip eğer yüce Meclis uygun görürse biz Hükûmet olarak teklif ediyoruz; müzakereleri cumartesi günü yürütelim. Böylece konunun bir yandan siyasî bakımdan olgunlaşması, öbür yandan da gruplarımızın konuyu olgunlaştırması imkânı hâsıl olmuş olur. Bu itibarla, Sayın Başkandan Hükûmet olarak konunun müzakeresinin cumartesi gününe bırakılması hususunu rica ediyoruz.”

Erbakan'ın Meclisin cumartesine ertelenmesi yönelik teklifine olumsuz yanıt DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli'den gelmiş ve Meclisin çalışmaya devam etmesini istemiştir. 1963 ve 1967 gelişmelerinden ve Hükûmetlerin acizyetinden bahsetmiş ve bütün gözlerin TBMM'ne çevrildiği ne olacak ne bitecek diye merakla heyecanla, inançla beklendiği esnada Türkler “toplandılar, dağıldılar” dedirtmeyelim toplantıya devam edelim demiştir.⁴⁷

Devlet Bakanı Süleyman Arif Emre, “Siyasette 35 Yıl” adlı eserinde o günkü Meclis toplantısında yaşananları “Başbakanın, Londra ziyaretinin neticelerini bu vahim durum karşısında Hükûmetin kararını merak ediyorlardı. Ama biz kabine üyeleri olarak daha önce aramızda kesin karar vermiştik. Çıkartma kararından ev halkımız dâhil, Meclis dâhil kesinlikle hiç kimseye söz etmeyecektik” şeklinde anlatmakta ve bu kararlarından dolayı Mecliste adeta azarlandıklarını ve “Çıkartma yapılacak mı? Yapılmayacak mı? gibi sorulara muhatap olduklarını ve 1963 ve 1967'deki hükûmetler gibi mi davranacakları” konusunda sürekli soruların sorulduğunu belirtmektedir. Meclis oturumunun cumartesi gününe ertelenmesi ile bu sorulardan kurtulacaklarını ise şöyle ifade etmektedir:⁴⁸ “Çünkü o zaman çıkartma başlamış olacak, biz de kurtulacaktık, adadaki esir durumundaki kardeşlerimiz de. Üstelik bizi itham eden bu protesto salvolarına bizim kendi milletvekillerimiz de katılıyordu. Neler çektik neler? İşte onun için soğuk terler döktük. Hem geçmiş hükûmetlere göre en cesurane kararı almış olacaksınız hem de en ağır muamelelere maruz kalacaksınız.”

Gizli oturum ile alakalı olarak Başbakan Vekili Necmettin Erbakan basına şu açıklamalarda bulunmuştur:⁴⁹ “Bugün TBMM'ne sunulacak bilgidan sonra Meclisin tekrar cumartesi günü toplantı yapmasını teklif edeceğiz. Böylece Başbakanın Londra'dan getireceği bilgiler dışında cumartesi günü esas görüşmeyi TBMM'de yapacağız bugün verilecek bilgilerden sonra siyasî partilerimiz kendi gruplarında konuyu görüşmek imkân ve fırsatını bulacaktır.”

⁴⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, (Gizli Oturum), Cilt 13, B:2, O:2, (18.07.1974), 7-10.

⁴⁸ Emre, *Siyasette 35 Yıl*, 2/ 129.

⁴⁹ *Milliyet*, “TBMM Gizli Oturum Yaptı”, (19 Temmuz 1974), 1, 10.

Londra’da yoğun diplomatik temaslarla geçen iki günün ardından Başbakan Bülent Ecevit ve beraberindeki heyet 19 Temmuz’un ilk saatlerinde (saat 02.00’de) Ankara’ya dönmüştür. Doğruca Genelkurmay Başkanlığına giden Ecevit hazırlıklar hakkında bilgi almış ve gelişmeler hakkında komutanlara açıklamalarda bulunmuştur. İngiltere’nin garantör devlet olarak Kıbrıs’taki üslerinden yararlanılmasını ve birlikte askeri bir harekât yapmayı kabul etmediklerini söylemiştir. Amerikan temsilcisi Joseph Sisco aracılığıyla Yunan askerî hkmetine iletilen Türk isteklerinin kabul edilme ihtimalinin az olduğunu belirtmiş ve Sisco’nun Atina’dan dönüşünün bekleneceğini söylemiştir. Ayrıca Başbakan Bülent Ecevit toplantıda şunları söylemiştir: “Amacımız Ada’da bir köprübaşı, Türk toplumuna çıkış sağlayacak bir bölge tutmaktır... Ben buna bir barış harekt diyorum. Günahsız insanların ölmelerine karşıyım. Zaten kendi aralarında savaşıyorlar, üstelik turist sezonu. ıkacağınız bölgede de çok sayıda turist var. Gereksiz ve ağır bombardıman yapılmasın. Karşıdan ateş edilmedikçe, ateş etmeyelim.” Böylece toplantıda harekâtın amacı ve adı belirlenmiştir. Komutanlar, Ecevit’in önerisini kabul etmişlerdir. Toplantıda komutanların harekâtın yapılış yapılmayacağına yönelik kuşkuları da bulunmaktaydı. Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Kemal Kayacan: “Sayın Başbakan, benim çıkartma teknelerim saatte 6 mil yaparlar. Planlara göre hareket edebilmek için benim ‘hareket emrini’ bu sabah 8.30’da vermem gerekir. Planlara göre Ada’ya saatinde kapak atabilmek için, 20 saate ihtiyacım var.” demiş Ecevit’te kabul etmiştir. Yine Oramiral Kayacan toplantının sonunda: “Sayın Başbakan, eğer gerçekten Ada’ya ıkacaksak orduyu gemiye bindirelim. Eğer son dakikada geri dneceksek, ne biz, komutan olarak, ne de siz Başbakan olarak kalabilirsiniz.” demiş Ecevit Kayacan’ın bu sözlerine “merak etmeyin, oyalamalarla geçirecek vaktimiz yok.” yanıtını vermiştir.⁵⁰

10.30’da toplanan Bakanlar Kurulunda Ecevit, İngiltere’de yaşanan gelişmeler hakkında bakanları bilgilendirmiştir. Toplantıda Ecevit: “Arkadaşlar ben bir nefis muhasebesi yaptım. ıkartma yapmaktan başka çare kalmadı, İngilizlerin cevabı menfi” demiştir.⁵¹ Devlet Bakanı Süleyman Arif Emre bu toplantıda CHP’li bakanların çıkartmaya muhalefet etmediklerini, ancak müzakereler esnasında MSP’li bakanlar kadar da rahat olmadıklarını yazmaktadır.⁵²

Kıbrıs’a askeri harekât kararı alan Ankara, Türkiye’ye itiraz noktasında ileride kimsenin elinde bir bahane kalmamasını sağlamak için bu kez ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı Sisco’nun Atina’dan gelişini beklemeye başlamıştır. Atina’dan Ankara’ya

⁵⁰ Birand, 30 *Sıcak Gün*, 102-104.

⁵¹ Emre, *Siyasette 35 Yıl*, 2/ 127.

⁵² Emre, *Siyasette 35 Yıl*, 2/ 128.

eli boş dönen Sisco'nun uçağı ancak Ankara'ya 19 Temmuz 1974'te saat 22.05'te gelmiş ve Washington'da beklediğı talimatların da geç gelmesi üzerine Ecevit-Sisco arasındaki görüşmeler saat 02.00'de yapılabilmıştır. Bu görüşmelerde, bir Amerikan formülünün hazırlanması ve yeniden Yunan Hükûmeti ile görüşebilmek için Ecevit'ten 48 saatlik bir süre istemiştir. Ecevit. "48 saat değil, 48 gün dahi beklerim, ancak önce kuvvet dengesinin düzeltilmesi şarttır" diyerek reddetmiş ve görüşme 04.15'te sona ermiştir.⁵³

3. I ve II. KIBRIS BARIŞ HAREKÂTLARI VE CHP-MSP KOALİSYON HÜKÛMETİ

ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco ile Başbakan Ecevit arasında yapılan görüşmede olumlu bir sonuç çıkmaması üzerine Ecevit, Bakanlar Kuruluna "çıkartmanın başlama saatine göre yapılacağı" bilgisini vermiş ve 04.49'da da Genelkurmay'a geçip son durum hakkında bilgi almıştır. İngiliz Daily Express gazetesinin "Türk Mucizesi" olarak nitelendirdiğı Kıbrıs Barış Harekâtı, 20 Temmuz Cumartesi sabahı 05.05'te kalkan ilk jet uçağı ile başlamış⁵⁴ ve Başbakan Ecevit, saat 06.10'da radyodan dünyaya Kıbrıs'a Türk askerinin indirme ve çıkarma yaptığını duyurmuştur. Ecevit, Kıbrıs Barış Harekâtı için: "...insanlığa ve barışa büyük hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz."⁵⁵ derken Kıbrıs'a askerî harekâtın düzenlenmesini tarihi bir görev olarak gören Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan "Bakanlar Kurulu olarak Kıbrıs'a sulhane maksatlar için silahlı kuvvetlerimizin gönderilmesine karar almış bulunuyoruz. Cenab-ı Hak bu hareketten dolayı milletimize ve bütün insanlığa hayırlı neticeler versin, tarihi bir görevimizi ifa etmenin memnuniyeti ve bahtiyarlığı içindeyim" demiştir.⁵⁶

Harekâtın başlamasının hemen sonrasında ABD, AB Ortak Pazar ülkeleri ateşin hemen kesilmesini istemişler ve toplanan BM Güvenlik Konseyi de 20 Temmuz gecesi aldığı 353 sayılı kararla tarafları ateşkese ve adadaki yabancı kuvvetleri adadan çekilmeye davet etmiştir.⁵⁷ Hükûmet yoğun bir telefon trafiğı ve yabancı ülkelerin ateşkes baskısı karşısında olduğu esnada saat 20.00'den itibaren Kıbrıs'a çıkan Türk askeri, Rum ve Yunan askerlerinin ateşi altında kalmıştır. Genelkurmayda endişeli bir

---

⁵³ *Cumhuriyet*, "Sisco İle Temaslar Sonuç vermedi, Müdahale Kararı Alındı", (20 Temmuz 1974), 1.; *Milliyet*, "Ecevit-Sisco Görüşmesi Sabaha Karşı Sonuçsuz Bitti", (20 Temmuz 1974-2. Baskı), 1, 10.

⁵⁴ Birand, *30 Sıcak Gün*, 127. ; Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, 248.

⁵⁵ *Milliyet*, "Kıbrıs'a Çıktık", 20 Temmuz 1974, (2. Baskı), 1.

⁵⁶ *Milliyet*, "Erbakan: Tarihi görevimizi yerine getirdik", 21 Temmuz 1974, 4.

⁵⁷ Birand, *30 Sıcak Gün*, 169.

gece olmuş bu esnada Başbakan Ecevit'te 21 Temmuz'un ilk saatlerinde Bakanlar Kurulunu toplamıştır. Bakanlar Kurulunda Ecevit, "Sayın Erbakan, her mühim işte senin dediğin oldu. Bu kez de benim dediğim olsun, ne olur hemen Kıbrıs'ta ateşkes kararı alalım. Ben Sancar Paşa ile de konuştum. Talebimi kabul et. Reddetme" demiştir. Erbakan, Başbakanın bu isteği karşısında şu sözleri söylemiştir: "Ateşkes demek de ne demek? Biz bundan çok daha büyük işler başarmış bir milletin mensuplarıyız. Hem siz nasıl oluyor da benimle istişare etmeden Sancar Paşa'ya ateşi keseceğimizi söylersiniz? Bu Hükümet ortak Hükümettir. Anayasa'da iki adet başbakanlık makamı olmadığı için siz başbakansınız. Ama benden ve bizim arkadaşlarımızdan izin almadan ateş keseceğiz diyemezsiniz."

Erbakan'ın bu sözleri üzerine Ecevit: "Sayın Erbakan, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi olay hakkında ateşkes kararı aldı. Biz üye sıfatıyla bu karara uymak zorundayız." şeklinde cevap vermiştir. Erbakan ise Ecevit'e, "Neden uymak zorunda olalım, şu beğenemediğimiz İsrail, Birleşmiş Milletlerin 100'e yakın kararına rest çekti de ne oldu? Biz o kadar yok muyuz? Kesinlikle böyle bir şey olmaz. Harekât devam edecektir." demiştir.⁵⁸

Milli Savunma Bakanı Hasan Esat Işık, söz almış ve Türk askerlerinin Yunan ve Rum birliklerinin ateşi altında olduğunu, malzemenin, roketin kalmadığını, uçaklarında uçamayacak durumda olduğunu, hatta askerlerimizi denize dökmeden onlar biz şerefimizle çekilelim diyerek, karamsar bir tablo çizmiş ve ateşkesin teklif edilmesinde ısrar etmiştir.

Milli Savunma Bakanının bu sözleri karşısında Adalet Bakanı Şevket Kazan, Genelkurmayın görüşünün alınmadan ateşkes ve geri çekilme emrinin verilmeyeceğini çünkü çıkartma kararının siyasi bir karar olmaktan çıkıp icraya dönüştüğünü söylemiştir. Şevket Kazan'ın bu sözleri Başbakan'ı rahatlatmış ve Genelkurmaydan harekâtın süreci hakkında Bakanlar Kurulunu bilgilendirecek eleman istenmiştir. Genelkurmaydan paşalar gelene kadar CHP'nin asker kökenli Tarım Bakanı Mustafa Ok'ta ateş kesmek ve askeri geri çağırmanın bu esnada askeri kurallar bakımından sakıncalı olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹ Genelkurmaydan gelen paşalar Bakanlar Kurulunda sabırsızlıkla kendilerini bekleyenlere şu açıklamayı yapmışlardır: "Efendim harekâtımız planlandığı şekilde ufak tefek değişikliklerle devam ediyor. Yunan birliklerinin mukabil taarruzu geri püskürtülmüştür. Bundan sonra da ilerlememiz sürecektir."

⁵⁸ Emre, *Siyasette 35 Yıl*, 2/ 138.

⁵⁹ Emre, *Siyasette 35 Yıl*, 2/ 138-139.

Teçhizat konusundaki Şevket Kazan'ın sorusuna ise paşalar her şeylerinin olduğunu hatta Yunanlılarla olası bir savaş durumunda bile aylarca yetecek, savaşı başarıya ulaştıracak teçhizatın olduğunu söylemişlerdir. Şevket Kazan'ın “Bu merhalede ateş kesmek doğru mudur? Sorusuna ise paşalar: “Kesinlikle yanlıştır. Biz şimdilik ancak 12 kilometrelik sahil şeridinde girdik. Bu şeridi derinliğine ‘G5’ hattına kadar genişletmek zorundayız. Yoksa hasımlarımız bizi bu dar yerde sadece ağır silahlarla havan ve napalm mermileriyle mahvedebilirler. Üstelik bir dar sahaya katliamdan kaçan Müslüman Kıbrıs halkı da iltica etti. Zayıf çok fazla olabilir.” demişlerdir.⁶⁰ Paşaların gitmesinden sonra Ecevit, MSP’li bakanlara kendisini mühim bir yanılığdan kurtardıkları için teşekkür etmiş ve Bakanlar Kurulu toplantısını kapatmıştır.⁶¹

21 Temmuz’un ilk ışıkları ile birlikte jetler Kıbrıs’a aktarma yapmaya başlamış böylece de Türk kuvvetlerine yapılan baskı azalmış ve harekât dâhilinde ilerleme başlamıştır.⁶²

21 Temmuz gece yarısından 22 Temmuz’un sabahına kadar geçen sürede Türkiye’ye yönelik ateşkesin yapılması yönünde başta ABD olmak üzere çeşitli devletlerden baskılar gelmeye başlamış ve gece boyunca Ecevit ile ABD Dışişleri Bakanı Kissinger arasında yapılan telefon görüşmelerinde Kissinger, ateşkesin 22 Temmuz 17.00’de yapılmasını Ecevit’ten istemiştir. Ecevit, Kissinger’a yetkililer ile görüşükten sonra cevabını ancak vereceğini bildirmiştir. Kissinger ile yaptığı telefon görüşmelerinden sonra Ecevit, Işık ve Güneş ile birlikte Genelkurmay’a gitmiş, yapılan görüşmelerin sonunda Kissinger’in önerdiği “22 Temmuz Pazartesi 17.00” uygun görülmüştür.⁶³ Bunun üzerine Başbakan, Bakanlar Kurulunu saat 21.45’de toplamıştır. Toplantıda Ecevit: “Ateşkes saatini saptamamız gerekli.” demiştir. Erbakan, ateşkesi itiraz etmiş, bunun üzerine Ecevit: “Necmettin Bey, lütfen... Kaybedilecek dakikamız yok. Şu anda insanlar ölüyor ve son derece önemli kararlar almak durumundayız. Bu konuda Genelkurmay ile görüştüm. Onlar ile tam bir anlaşma içindeyiz.” demesi üzerine Erbakan: “Ben buna inanmıyorum.” demiş bunun üzerine Ecevit, Genelkurmay Başkanlığına gitmeyi teklif etmiştir.⁶⁴ Erbakan ve Ecevit Genelkurmay Başkanlığına giderek Genelkurmay Başkanı Orgeneral Sancar Paşa’dan durum hakkında bilgi almışlardır. Sancar Paşa hükümet ortaklarına şunları söylemiştir: “ ‘G5’ hattına

⁶⁰ Emre, *Siyasette 35 Yıl*, 2/ 139-140.

⁶¹ Emre, *Siyasette 35 Yıl*, 2/ 140.

⁶² Birand, *30 Sıcak Gün*, 166.

⁶³ Birand, *30 Sıcak Gün*, 225-227.

⁶⁴ Birand, *30 Sıcak Gün*, 227.

yaklaştıktık bu aşamada hükümet kanatları arasında tartışma olmamalıdır. Siz ateşkese uyacağımızı bugün saat 17.00’de açıklayabilirsiniz. Ama Hocam size asker sözü veriyorum. Karşı tarafın ateşkesi her ihlal edişinde ilerleyecek mutlaka ‘G5’ hattına erişeceğiz.” demiştir.⁶⁵ Sancar Paşa’nın bu sözlerinden sonra hükümet ortakları arasındaki fikir ayrılığı son bulmuş ve Erbakan’ın ateşkesi kabul etmesi ile de Hükümet, BM Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararını kabul etmiş ve 22 Temmuz 1974 saat 17.00’den itibaren ateş kesmeye karar vermiştir. Yunan Askeri Hükümeti Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Arapakis aracılığıyla, Atina’da bulunan Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco ’ya ateş kesmeye razı olduklarını bildirmiştir.⁶⁶

Ateşkes kararının açıklanmasının saati konusunda da hükümet ortakları arasında yine görüş ayrılığı çıkmıştır. Ecevit, ateşkes kararının hemen açıklanması gerektiğini düşünürken Erbakan, aıklanmanın sonraya bırakılmasını istemiştir. Bu konuda da Genelkurmayın fikrine müracaat edilmiş ve Genelkurmayın “Hemen açıklanmasında hiçbir sakınca yoktur.” görüşü üzerine Başbakan Bülent Ecevit tarafından saat 10.00’da düzenlenen basın toplantısında ateşkes kararını açıklanmıştır.⁶⁷

Başbakan Ecevit, 23 Temmuz 1974’te toplanan TBMM’in birleşik oturumunda yaptığı konuşmada Türk birliklerinin 57 Şehit, 184 yaralı ve 242 kayıp verdiğini belirtmiş ve “22 Temmuz günü saat 17.00’ye vardığımızda Türkiye bu harekât için saptadığı planın üç günlük bölümünü, üç günlük hedeflerini fazlasıyla gerçekleştirmiş ve kontrolü altına aldığı sahadaki güvenliğini; hem kendi güvenliğini, hem de o bölgede bulunan Türklerin güvenliğini tam olarak sağlayabilecek güce, olanaklara erişmiş durumdaydı.” demiştir.⁶⁸

Başbakan Ecevit, Mecliste yaptığı konuşma da Türkiye’nin harekât sonunda planladığı hedefine ulaştı demiş olmasına rağmen Ada’daki durum hiç de öyle değildir. Çünkü bu üç günün sonunda Türk ordusu Girne-Lefkoşa-Gönyeli üçgeninde tutunabilmiş olmakla birlikte Ada’nın sadece %7’sine yani sadece 348 km²’lik dar bir alanı kontrol etmekteydi. Bu durum hem Türk ordusunu hem de Rumların denetimi altındaki bölgelerde yaşayan yaklaşık %65’lik Türk nüfusunu dezavantajlı hale

⁶⁵ Emre, *Siyasette 35 Yıl*, 2/ 141.

⁶⁶ *Cumhuriyet*, “Ateş-kes Kararı”, (23 Temmuz 1974), 1.; *Milliyet*, “Ateş, Dün Saat 17’de Kesildi”, (23 Temmuz 1974), 1

⁶⁷ Birand, *30 Sıcak Gün*, 230.; *Cumhuriyet*, “Ateş-kes Kabul Edildi”, (23 Temmuz 1974), 1.

⁶⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt 13, B:4, O:3, (23.07.1974), 16-17.

sokmaktaydı.⁶⁹ Bu durum da harekâtın devamı noktasında ısrarcı olan Erbakan'ı haklı çıkarmaktaydı.

Türkiye'nin Kıbrıs'ta başarı ile sürdürdüğü barış harekâtı neticesini vermiş ve 23 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta Nikos Sampson Cumhurbaşkanlık görevinden çekilmiş yerine Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides geçmiştir. Yunanistan'da da askerî hükûmet istifa etmiş ve yedi yıldır Fransa'da sürgünde bulunan Konstantin Karamanlis hükûmeti kurması için Yunanistan'a çağırılmıştır.⁷⁰ Konstantin Karamanlis, 24 Temmuz 1974'te hükûmeti kurmuş ve Dışişleri Bakanlığına Yorgo Mavros'u getirmiştir. Böylece Yunanistan'da 1967'den beri devam eden askerî rejim son bulmuştur.⁷¹

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, 23 Temmuz sabahı Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkanı İsmail Bozkurt ile Gençlik ve Spor Dairesi Başkanı Fikret Kürşat'ı kabul etmiştir. Bu kabulde Başbakan Yardımcısı Erbakan Ada'da yeni bir statü teşekkül edeceğini ve bu statünün geçmiş tecrübelerle dayanılarak hazırlanması gerektiğini, Kıbrıs Türklerinin güvenliği için Türkiye'nin çok kesin tedbirler almaya mecbur olduğunu ifade etmiş ve sözlerini şöyle sürdürmüştür:⁷²

“Bizim, biliyorsunuz Hükûmet protokolü olarak orta yere koyduğumuz, Ada'nın yeni statüsü olarak ortaya koyduğumuz esaslar şunlardır. Yani, gördüğümüz hadise şudur ki, adeta Londra ve Zürih anlaşmaları Ada'da bir denge tesisine yetmiyor. Tecrübe ile görülmüştür. Bir müddet sonra Yunanlılar mutlaka burada bir takım tertipler peşinde koşuyorlar, o sonunda ENOSÎS'e giden bir yokuş manası taşıyor. Buradan aşağı ENOSÎS'e yuvarlanır demek oluyor. Şimdi, tabii bu kabil hallere bir daha düşmeyecek çok emin bir statüyü adaya getirmeye mecburuz. Onun için Ada'nın yeni statüsü Londra ve Zürih antlaşmalarındaki statüden çok daha kuvvetli yeni bir başka statü olması lâzım.”

Erbakan'ın bu sözlerinden anlaşılacağı gibi artık Erbakan, Kıbrıs'ta federatif devlet modeline karşıdır. Zaten bundan sonraki söylemlerinde de sık sık bunu dile getirmiştir.

---

⁶⁹ Bülent Şener, “Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Meşruiyeti ve Uluslararası Hukuk Açısından Bir Değerlendirmesi”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, Haz. Duygu Türker Çelik, (Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016), 410.

⁷⁰ *Milliyet*, “Sampson Devrildi”, (24 Temmuz 1974), 5.; *Hürriyet*, “Bir vurduk iki Cunta devirdik”, (25 Temmuz 1974), 1.

⁷¹ *Milliyet*, “Karamanlis Yeni Hükûmeti Kurdu”, (25 Temmuz 1974), 1.; *Hürriyet*, “Bir vurduk iki Cunta devirdik”, 1.

⁷² *Cumhuriyet*, “Erbakan: Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar ayrı bölgelerde yaşamalı”, (24 Temmuz 1974), 1,6.

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, 25 Temmuz'da Devlet Bakanı Süleyman Arif Emre ve İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk ile birlikte Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ı makamında ziyaret etmiş, Kıbrıs Barış Harekâtı başarısından dolayı Türk Silahlı Kuvvetlerini kutlamıştır. Ziyaret sonrası gazetecilerin sorularını cevaplandıran Erbakan, Kıbrıs'taki Rum Milli Muhafız askerlerinin ve Yunanlıların ateşkesi sık sık ihlâl ettiklerini, Türk askerlerinin de buna cevap vermek zorunda kaldığını belirtmiş ve “Silahlı kazandığımız bu parlak zaferi masa başında da kazanmak için kararlıyız. Londra ve Zürih anlaşmalarına dönüş söz konusu değil. Cenevre görüşmeleri bir ateşkes anlaşması içindir, bir sulh anlaşması değildir. Fasit bir daire içine girmemiz beklenemez” demiştir. Girne'ye ne zaman pasaportsuz girebileceğimiz yolundaki bir soruyu da İçişleri Bakanı Asiltürk “Çok kısa zamanda” şeklinde cevaplandırmıştır.

Başbakan Yardımcısı Erbakan 25 Temmuz'da Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ü ziyareti sonrası gazetecilerin sorularına da aynı şekilde cevap vermiş ve Kıbrıs'ta yeni bir statü kurulacağı için de Makarios'un Ada'ya tekrar dönmesinin söz konusu olmadığını söylemiştir.⁷³

BM Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararın 5. maddesi, Kıbrıs'ta anayasa düzeninin yeniden kurulması amacıyla, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin derhal görüşmelere başlamasını istemekteydi.⁷⁴ Bunun üzerine üç garantör devlet Cenevre'de görüşme kararı almıştır. Cenevre görüşmeleri iki koalisyon ortağı arasında Kıbrıs'ın geleceği noktasında fikir ayrılıklarının artmasına sebep olmuş CHP'nin “federasyon” ile MSP'nin “taksim” tezleri birbirleriyle çarpışmıştır. Ecevit, taksimin Türk menfaatlerine dünya politikası bakımından zararlı olduğu üzerinde durmuş, Erbakan ise, Müslüman Türk ordusunun fetih hakkını kullandığını, bu hakkın ondan geri alınamayacağını söylemiştir.⁷⁵

Hükümet ortakları arasındaki görüş ayrılıkları bu kadar belirgin bir hal almışken Dışişleri Bakanı Turan Güneş başkanlığında asker ve sivillerden oluşan heyet, 25 Temmuz'da Cenevre'ye gitmiştir.⁷⁶ Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros ve İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan, aynı gün Cenevre'de bir araya gelmişlerdir.⁷⁷ Konferansta; Türk askerinin ve güvenlik kuşağına

⁷³ *Cumhuriyet*, “Erbakan, Kıbrıs'ta yeni bir statü kurulacağını açıkladı”, (26 Temmuz 1974), 1,7.

⁷⁴ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, 1/804.

⁷⁵ Birand, *30 Sıcak Gün*, 370.

⁷⁶ *Milliyet*, “Güneş ve Mavros bugün Cenevre'ye gidiyor”, (25 Temmuz 1974), 1,8.

⁷⁷ *Cumhuriyet*, “Turan Güneş, Callaghan ve Mavros buluştu”, (26 Temmuz 1974, s. 1, 10.

barış gücünün yerleştirilmesi durumları ile ateşkes hattının belirlenmesi konuları çatışmalara neden olurken Kıbrıs Rum ve Yunan kuvvetlerinin hem Türk köylerine hem de Türk askerlerine yönelik saldırılarından dolayı Türk askerinin operasyona devam ediyor olması toplantıların hararetini artırmıştır.⁷⁸

Sabahın erken saatlerinden gecenin geç saatlerine kadar 6 gün devam eden ve 80 saat süren çetin tartışmalardan sonra, 30 Temmuz 1974'te Türkiye saati ile 23.00'te üç dışişleri bakanı tarafından Cenevre Deklarasyonunu imzalanmıştır. Deklarasyon ile ateşkes hattı 30 Temmuz 1974 günü Türkiye saati ile 24.00 olarak belirlenmiştir. Yine Kıbrıs Rum ve Yunan kuvvetlerinin muhasarası altında olan bütün Türk bölgelerinden bu kuvvetler çekilecek ve Türk bölgeleri BM kuvvetlerinin koruması altına girecekti. Türkiye'nin isteklerinin⁷⁹ büyük kısmı taraflarca kabul edildiği gibi Kıbrıs'taki Türk müdahalesinin yasal ve meşru olduğu da taraflarca kabul edilmiştir. Cenevre Deklarasyonuna göre; Türk ordusu barış ve güvenliğin sağlandığı, yeni anayasal düzenin kurulduğu zamana kadar Kıbrıs'ta kalacak ve bundan sonra kademeli bir şekilde geri çekilmesi düşünülebilecekti. Ayrıca konferans, 8 Ağustos'ta Kıbrıs'ta anayasaya ilişkin görüşmelerde bulunmak için yine dışişleri bakanları seviyesinde devam etme kararı almış, bu kez Kıbrıs'taki topluluk temsilcilerinin de konferansa dâhil olması kararlaştırılmıştır.⁸⁰

Kıbrıs'ın tamamının kontrol altına alınması gerektiğini düşünen ve Cenevre görüşmelerine karşı olan Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, Turan Güneş'i karşılamaya gitmemiş MSP'den sadece İçişleri Bakanı ve Adalet Bakanı karşılamada hazır bulunmuşlardır. 1 Ağustos'ta, gazetecilerin "Kıbrıs sorunu çıktıktan sonra, koalisyon ortakları arasında birbirine çelişik beyanlar çıktı" sorusuna Erbakan şöyle cevap vermiştir:⁸¹

"Bildiğiniz gibi, bundan sonra Kıbrıs'a verilecek statüde gerek hükümet olarak, gerek MSP olarak bir takım noktalar üzerinde titizlikle durmaktayız. Bu husustaki

---

⁷⁸ Birand, *30 Sıcak Gün*, 289-350.

⁷⁹ Konferans'ta Türkiye'nin istekleri: 1) Ateşkesin sağlanması ve yeni düzenin kurulması konusunda karar alınması, 2) Federasyon tezine uygun bağlayıcı bir kararın alınması, 3) Kıbrıslı Türklerin güvenliğinin Türklerden oluşacak bir polis gücü tarafından sağlanması, 4) Türk askerlerinin adada geri çekilmesi ile ilgili kesin bir tarihin anlaşma metnine girmemesi, 5) Türk birliklerinin etrafını çevirecek tampon bölgenin 10 km olması ve etrafında BM'nin hiçbir askeri kordonunun bulunmaması, 6) Rauf Denktaş'ın cumhurbaşkanı yardımcılığı görevine derhal başlaması, 7) Türk ve Rum cemaatlerinin de katılacağı bir konferansın bir hafta içinde toplanması, Bkz. Şener, "Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Meşruiyeti ve Uluslararası Hukuk Açısından Bir Değerlendirmesi", 412-413.

⁸⁰ *Milliyet*, "Ecevit: Haklarımız Resmen Cenevre'de Tescil Edildi", (1 Ağustos 1974), 1, 10.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, 1/804-805.

⁸¹ *Milliyet*, "Erbakan: Kıbrıs ile ilgili beyanlarımız", (2 Ağustos 1974), 1,10.

beyanlarımız titizliğimizin bir işaretidir. Biz bundan sonra Kıbrıs'ta tekrar Londra ve Zürih anlaşmalarına dönmenin söz konusu olmadığı, olmaması gerektiği inancındayız. Bütün gücümüzle bunun için çalışacağız. Londra ve Zürih anlaşmaları dengesiz bir durum olduğunu göstermiştir. Onun sonu Yunanlıların gizli kapaklı bir takım hazırlıklar yaparak, bir müddet sonra Ada'da yine dengeyi bozmalarına müncer olmaktadır. Bundan dolayı, o anlaşmalara gitmenin millî menfaatlerimizle bağdaşması mümkün değildir. Uzun süre tecrübe geçirdik. Neyin hangi neticeyi vereceğini, şimdi çok daha açıkça biz de görüyoruz. Bütün dünya da görüyor.”

Erbakan'ın “taksim” tezini savunması, Kıbrıs'a yapılacak yatırımlardan söz etmesi, ayrıca da İkinci Cenevre konferansına gidilmesine karşı çıkıp ikinci müdahalenin hemen gerçekleştirilmesini istemesi, İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk'ün Girne'ye vali yollandığını açıklaması, iki hükûmet ortağının ilişkilerini en gergin devresine girmesine neden olmuştur.⁸²

Koalisyonda Kıbrıs'ın kaderi noktasındaki görüş ayrılıkları İngiliz basınında da haber olmuştur.⁸³ Başbakan Yardımcısı Erbakan iç ve dış basında çıkan Kıbrıs konusunda koalisyondaki farklı görüşler yolundaki iddiaları yalanlamış ve “Yalnız hükûmet içinde değil bütün millet olarak aynı temel çözüm de ittifak içinde olacağımıza kaniiz” demiştir. Ayrıca Erbakan “Hükûmet programında federatif sistem öngörülüyordu. Bu şartlarda düşünülmüştür. Bugün yeni bir durum meydana gelmiştir. Türk milleti olarak razı olabileceğimiz ve olamayacağımız hususlar vardır. Hükûmet olarak bunların detaylı çizgileri önümüzdeki günlerde tespit edilecektir. Tekrar Londra ve Zürih Antlaşmalarına dönülemez. Yeni statüde bir daha ENOSİS'e dönüşmeyecek bir kesinlik şarttır. Çözümde dikkat edeceğimiz husus bunun tekrar eski fasit daireye dönüşmemesidir. Onun için kesin çözüm istiyoruz.” şeklindeki beyanatında Kıbrıs'ta şartların değiştiğini ve mevcut şarta göre artık Kıbrıs'ta çözüme gidileceğini ifade ederek Ecevit'in federatif devlet modelini hükûmet ortağı olarak kabul etmeyeceğini bir daha basın karşısında açıklamış oluyordu.

Erbakan, gazetecilerin “Fasit daireye döndürmeyecek çözüm taksim midir?” sorusuna ise “İhtimallerden bir tanesi taksim olabilir ama bu çözüm yalnız taksimdir denilemez. Bunun çeşitli şekilleri, çeşitli alternatifleri düşünebilir.” demiştir.⁸⁴

Cenevre Barış görüşmelerinin ikinci safhasına katılacak olan Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş resmi

⁸² Birand, 30 Sıcak Gün, 362.

⁸³ Milliyet, “İngiliz Basını”,(4 Ağustos 1974), 7.

⁸⁴ Milliyet, “Erbakan: Yalnız hükûmet içinde değil millet olarak ittifak halindeyiz”, (4 Ağustos 1974), 10.

görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya gelmiştir. Görüşmelerin ilk bölümünde Başbakan Ecevit, Başbakan Yardımcısı Erbakan, Dışişleri Bakanı Güneş ve Milli Savunma Bakanı Işık ile görüşmüştür. İkinci bölümün görüşmeleri ise teknik seviye de yapılmış ve buna Denктаş ile Dışişleri Bakanlığı yetkilileri katılmıştır.⁸⁵

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan 3 Ağustos'ta gazetecilerin çeşitli sorularını cevaplandırırken, Kıbrıs'ın statüsüne ilişkin soruya verdiği cevapta yine daha önce ifade ettiği gibi Kıbrıs'ta mevcut durumun değiştiğini bu sebeple günümüz şartlarına göre çözüm bulunacağını belirtmiş ve Kıbrıs meselesinin millî bir mesele olduğuna vurgu yapmıştır. Ayrıca Erbakan konuşmasının devamında çözüm ile ilgili detayların hükümet olarak ileriki günlerde tespit edeceklerini belirtmiştir.

Başbakan Yardımcısı Erbakan, bir gazetecinin “Hükûmet kanatları olarak Kıbrıs konusunda tam bir uyum içinde misiniz?” sorusunu da şöyle cevaplandırmıştır: “Bunu ümit ediyoruz, gayet tabii. Biz sadece Hükûmet içinde değil. Bütün millet olarak aynı temel çözümde ittifak içinde olacağımıza kaniyiz. MSP olarak, milletimizin arzusuna uygun olarak. Kıbrıs'ta neleri kabul edip, neleri kabul edemeyeceğimizi çok açıkladık. Bu açıkladığımız hudutların içerisinde kalacağız. Hükûmetin de bu hudutların içerisinde kalacağını ümit ediyoruz. Bizim, Hükûmet olarak önümüzdeki hafta içinde oluşturacağımız karar, 40 milyonu tatmin edici bir karar olacaktır.” Erbakan bir başka soru üzerine de, “Türkler, idarelerinde sonuna kadar muhtar olacaklardır. Başka türlü Kıbrıs'ta bir kararlı çözüm meydana gelmesi mümkün değildir. Bunun üzerinde oturulup, konuşulacaktır. Temel ve öz değiştirilmemiştir.” demiştir.⁸⁶

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, basında özellikle Barış Harekâtının mimarı olarak Ecevit ve onun partisi olan CHP'nin gösterilmesi üzerine 5 Ağustos'ta gazetecilere verdiği demeçte: “Kıbrıs davası hiçbir partinin malı değildir. Topyekûn milletimizin davasıdır” demiş ve Kıbrıs sorununa kısa veya uzun vadeli enosis'e yol açmayacak kesin bir çözümün bulunmasını istemiştir. Erbakan demecinin devamında ise şunları söylemiştir:⁸⁷ “Milli Selamet Partisi, Kıbrıs olaylarında, Kıbrıs'a askerî müdahalenin yapılması ve ateşkes konusunda ifa etmiş olduğu milli vazifelere ilaveten, Ada'ya verilecek yeni statü hususunda da üzerine düşen milli görevi yapmaya kararlı ve azimlidir. Kıbrıs konusunda çok tecrübe geçirdik. Bunca tecrübeden sonra Kıbrıs'ın kısa veya uzun vade ENOSİS'e yol açabilecek bir imkâna yer verilmesi mümkün ve

---

⁸⁵ *Milliyet*, “Ecevit-Denктаş toplantısı bitti, teknik görüşme başladı”, (5 Ağustos 1974), 6.

⁸⁶ *Cumhuriyet*, “Erbakan: Kıbrıs konusunda hükümet içinde uzlaşmazlık olduğu iddiası asılsız”, (4 Ağustos 1974), 1,7.

⁸⁷ *Milliyet*, “Erbakan: Kıbrıs konusunda bütün partiler aynı noktaya geliyor”, (6 Ağustos 1974), 1,8.; *Cumhuriyet*, “Erbakan: Kıbrıs İçin Çözüm Kesin Olmalı Dedi”, (6 Ağustos 1974), 1,7.

caiz değildir. Çözüm kesin ve kati olmalıdır. Bütün partilerin yavaş yavaş aynı noktaya gelmekte olduklarını görmekten memnun oluruz.”

7 Ağustos saat 11.00’de toplanan Bakanlar Kurulu saat 17.00’de sonra ermiş ve uzun görüşmeler neticesinde Hükümet Sözcüsü Orhan Birgit şunları söylemiştir: “Yarın Cenevre Konferansının ikinci safhası başlayacak ve heyetimiz yarın konferansa katılmak üzere Ankara’dan ayrılacak. Bakanlar Kurulu bugün Kıbrıs devleti içinde, hem Kıbrıs’ın bağımsızlığını koruyacak hem de toplumlararası sürtüşmeyi ve uluslararası ihtilâfi kaldıracak coğrafi esasa dayalı iki otonom idarenin esaslarını ve ilkelerini konuştu.” Gazetecilerin “Bu görüşe karşı MSP’den bir karşı koyma geldi mi?” sorusuna Birgit: “Hayır, Hükümetten bahsediyorum. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinden bahsediyorum.” karşılığını vermiştir.⁸⁸ Hükümetin Cenevre öncesi Kıbrıs’ın bağımsızlığı içinde “Coğrafi Taksimatlı Federatif Devlet” tezini benimsemiş olması hükümet ortaklarının mevcut fikirlerinden geri adım atarak uzlaşmaya vardıklarının bir göstergesidir.

8 Ağustos 1974’te Cenevre’de ikinci konferans başlamış olmasına rağmen Kıbrıs’ta suların durulmamış olması, Türk köylerine yönelik Rum ablukasının devam etmesi ve Türk birliklerinin de muhtemel bir harekât için takviyeye devam etmesi konferansta karşılıklı suçlamalara neden olmuş, İngiltere’nin müdahalesi ile konferans kopmaktan kurtulmuş ve üç komite kurulmuştur. Bunlar Ateşkes hattının tespiti, İşgal altındaki Türk köylerinin tespiti, Rehine tutulan sivil Türklerin sayıları ve buldukları yerler.

Yunan tarafı, Türk tarafının ateş kesmesini isterken Türk tarafı da karşı taraftan ateş açılmadıkça karşılık verilmeyeceğini, ayrıca anlaşmanın bir bütün olduğunu ve Türk köylerinin ve sivil rehinelere derhal serbest bırakılmasını istemekteydi.⁸⁹ Türkiye’nin coğrafi esaslı federasyon teklifi Yunanistan tarafından reddedildiği gibi Yunanistan ve İngiltere oyalama taktikleri ile Kıbrıs anayasasının görüşülmesi durumunu ötelemeye çalışmışlardır. Ecevit’in rehine bırakılmazsa anlaşmalar kâğıt üzerinde kalır açıklamasının⁹⁰ hemen ertesinde biraya gelen üç dışişleri bakanı rehine serbest bırakılması noktasında anlaşmışlardır. Bu konuda Ecevit, komutanlarla yaptığı ikinci toplantının sonunda başbakanlıktan ayrılırken Yunanlıların ve Rumların Türk bölgelerini boşaltacaklarına söz verdiklerini bugün bazı bölgelerde Türklerin kendi bölgelerine dönebilecekleri diğer günlerde de rehine serbest bırakılıp köylerine kasabalarına şehirlerine döneceklerinin vaadedildiği, şimdi onu

⁸⁸ *Milliyet*, “Türk Tezi Saptandı: İki Ayrı Yönetim”, (8 Ağustos 1974), 1,10.

⁸⁹ *Milliyet*, “Konferans İlk Gün Dağılmaktan Kurtarıldı”, (9 Ağustos 1974), 1,10.

⁹⁰ *Milliyet*, “Akıbet Bugün Belli Olacak”, (11 Ağustos 1974), 1, 8.

beklediklerini, bu sağlanmadıkça anlaşmaların kâğıt üzerinde kalmış olacağını söylemiştir. Erbakan ise “Bütün dünya kamuoyu iki tarafın insanlık derecesini çok iyi ölçmektedir kanaatindeyiz.” şeklinde bir açıklama yapmış ve konuşmasının devamında şunları söylemiştir:⁹¹ “Ateşkes hattımızda genellikle bir sükûnet hâkim bulunmaktadır. Fakat maalesef Kıbrıs’ın diğer bölgelerinde bulunan soydaşlarımıza yapılmakta olan bir takım işkenceler henüz son bulmuş değildir. Stadyumdakiler okullara nakledilmiş olmakla beraber kendilerine insanca bir muamele yapılmıyor. Bu bakımdan en önce ele alınması lazım gelen bir konu olarak bunun üzerinde durduk. Ümit ediyoruz ki, Cenevre’de Kıbrıs’taki soydaşlarımızın serbest bırakılması konusunda gereken adımlar öncelikle atılacaktır.”

Yunan ve Kıbrıs Rum kesiminin Türkiye’nin tekliflerini kabule yanaşmamaları üzerine Turan Güneş, Cenevre’de 12 Ağustos’un ilk saatlerinde bir açıklama yapmış ve “Bugün geri dönmeyeceğimiz şartlarımızı bir defa daha konferansta anlatacağız. Bunlar kabul edilmezse burada yapılacak iş kalmaz” derken Ankara’da Başbakan Ecevit’te “Biz önerimizin bizce zaman bakımından ivedilik taşıyan bölümü için 24 saatlik bir mühlet vermiştik. Ona cevap gelir gelir, gelmez gelmez ve yarın akşamdan fazla da beklemeyeceğiz” demiştir.⁹²

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, 13 Ağustosta THA (Türk Haber Ajansı) muhabirinin Kıbrıs’taki durum ile ilgili sorusuna verdiği cevapta şunları söylemiştir:⁹³

“Bugün Ada’da bulunan kuvvetlerimiz çok kısa bir zamanda Ada’nın tamamı üzerinde garantörlük vazifemizi ifa edecek güçtedir. Ancak bu vazifeyi ifa ederken önümüze Yunanlılar tarafından, Ada’daki Rumlar tarafından birtakım kuvvetler çıkartılmaktadır. Vazifemizi ifa etmek için bu kuvvetleri bertaraf etmek mecburiyetindeyiz. Bu da kan dökülmesine sebep olacak bir olaydır. Ondan dolayı vazifemizi sulhani yoldan yapmanın sabrı içindeyiz ve böyle yapmak istiyoruz. Ancak iş uzar ve hakikaten Cenevre Konferansı önümüzdeki günlerde bir savsaklama havası içerisine girecek olursa. Türkiye hiç şüphesiz o zaman kendisine düşen görevi tek başına yapacaktır. Bundan hiç kimsenin şüphesi olmasın.”

Erbakan, İngilizlerin Ada’ya asker getirmeleri ile ilgili muhabirin sorusunu ise şöyle cevaplandırmıştır: “İngilizlerin Ada’ya böyle çeşitli yollardan kuvvet getirmeleri

---

⁹¹ *Milliyet*, “Ecevit: Rehineler bırakılmazsa anlaşmalar kâğıt üzerinde kalır”, (12 Ağustos 1974), 1,10.

⁹² *Milliyet*, “Yunanistan’a Son Bir Süre Verdik”, (13 Ağustos 1974), 1,8.; *Milliyet*, “Ecevit: Bu akşamdan daha fazla beklemeyeceğiz”, (13 Ağustos 1974), 1,8.

⁹³ *Milliyet*, “Erbakan: Cenevre’de İş Savsaklanırsa Vazifeyi Tek Başımıza Yaparız”, (14 Ağustos 1974), 6.

hakikaten garip karşılanacak bir olaydır. Ada'da bundan önceki yıllarda birçok Türk katliamı olmuştur. İngilizler, o zaman böyle bir Şey yapmak ihtiyacını hissedemediler. Ada'daki Türk kuvvetleri oradaki sulhu ve garantörlük görevini temin edecek güçtedir. Başka hiçbir ulusun yeniden kuvvet getirmesine lüzum yoktur.”

I. Barış Harekâtının yetersiz olduğunu ve Cenevre konferanslarının zaman kaybı olduğunu en başından beri ifade eden Necmettin Erbakan koalisyonunda görüş ayrılıklarının olduğunun bu hassas zamanlarda yeniden gündeme gelmemesi için hükümetin kararına uygun bir Şekilde Cenevre de sulh yolunun ısrarla arandığını ancak sulh gerçekte ise ikinci bir askerî harekâtın kaçınılmaz olduğunun üzerinde durmuştur.

Başbakan Bülent Ecevit, 13 Ağustos'ta iki defa Bakanlar Kurulunu toplamış ve ikinci Bakanlar Kurulu toplantısı sonrası “22 Temmuz'dan bu yana geçen zamanın pratikte bir faydasını göremedik. Birinci Cenevre anlaşmasının bir faydasını göremedik. Bugün bir haber vardı Atina radyosunda Türk köylerinin boşaltılması bile Rum kuvvetleri tarafından durdurulmuş, buna rağmen gene biz her zamanki iyi niyetimizle müzakere yoluyla bir çözüm zorunluğunu anlatmaya çalışıyoruz. Sayın Güneş bu yoldaki çabalarını sürdürüyor” demiştir.⁹⁴ Dikkat edilirse Başbakan Ecevit, Başbakan Yardımcısı Erbakan'ın 15 Temmuz'dan itibaren defaatle tekrarladığı görüşmelerin zaman kaybı olduğu yönündeki görüşüne gelmiştir.

II. Cenevre Konferansı, Rum ve Yunan tarafının Kıbrıs'ta anayasal düzenin yeniden kurulması konusunda kesin bir tavır almaktan kaçınıp işi oyalama yoluna götürmesi ve ayrıca Kıbrıs'ta Türklere yönelik saldırıların devam edip 30 Temmuz deklarasyonuna riayet edilmemesi üzerine Dışışleri Bakanı Turan Güneş tarafından 14 Ağustos 1974 saat 04.30'da kesilmiştir.⁹⁵ Böylece “İkinci Barış Harekâtı” saat 05.55'te başlamıştır.⁹⁶ Kıbrıs'ta İkinci Barış Harekâtı'nın başlaması üzerine Yunanistan NATO'nun askerî kanadından çekilmiştir.⁹⁷

15 Ağustos'ta Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün başkanlığında toplanan Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonrasında Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle bir demeç vermiş ve “Kıbrıs harekâtımız, Türklerin ve

⁹⁴ *Milliyet*, “Kabine ve askerler sabaha kadar toplandı”, (14 Ağustos 1974-2. Baskı), 1,10.

⁹⁵ *Milliyet*, “Konferans Dağıldı”, (14 Ağustos 1974-2. Baskı), 1.

⁹⁶ *Hürriyet*, “Askeri harekât yeniden Başladı”, (14 Ağustos 1974-Yıldırım Baskı 2), 1,

⁹⁷ *Milliyet*, “Yunan ordusu NATO'dan çekildi”, (15Ağustos 1974), 5.; *Hürriyet*, “Yunanistan bu sabah NATO'dan çekildi”, (14 Ağustos 1974-Yıldırım Baskı 2), 1.; Dinçer Bayer, *Türk-Yunan İlişkilerinde NATO'nun Tutumu ve Bunun Türkiye-NATO İlişkilerine Yansımaları*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 110.

aynı zamanda Ada'daki Rumların can ve mal emniyetini temin etmek, adaya huzur, sükûn ve barış getirmek amacını gütmektedir” demiştir. Yunanistan ve İngiltere'den gerekli anlayışı göremediğimizi bildiren Erbakan, “Anlaşmaların bu görevi tek başına ifayı, hem hak, hem de görev olarak Türkiye'ye verdiğini” ifade etmiş, demecini, “Haklı ve asgari şartlarımız ne zaman kabul edilirse, o zaman mesele daha fazla kan dökülmeden halledilmiş olur. Temennimiz, Yunanistan'ın bir an evvel bu hakikati idrak etmesidir” diyerek bitirmiştir.⁹⁸

Başbakan Bülent Ecevit, 16 Ağustos'ta Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar ile görüşükten ve Bakanlar Kurulunu topladıktan sonra saat 14.30'da düzenlediği basın toplantısında Türkiye'nin hedefine ulaştığını ve 19.00'dan itibaren Güvenlik Konseyinin ateşkes çağrısına uyma kararı alındığını bildirmiştir. Harekâtın sonucunda, Lefke-Lefkoşa-Magosa hattı, batıda Lefke-Kormacit burnu hattı olmak üzere (Kıbrıs'ın toplam yüzölçümünün yaklaşık üçte birini meydana getiren bir alanı kapsayan bölge) Türk birliklerinin kontrolü altına girmiştir. Ecevit, BM Güvenlik Konseyinde alınan 357 sayılı karar doğrultusunda 360 sayılı kararı alarak Kıbrıs'ta ateşkesin sağlanması ve tarafların derhal görüşmelere başlaması için çağrıda bulunmuştur.⁹⁹

Cenevre'den Ankara'ya gelen Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Yönetimi Yürütme Kurulu Başkanı Rauf Denktaş ikinci Türk çıkarma harekâtını ısrarla isteyen Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'a teşekkür ziyaretinde bulunmuş ve “Bugün federe bir Türk devleti kurulmuştur. Hudut ise, Türk askerlerinin gittiği yerdir. Türk yönetiminin hudutları çizilmiştir.” demiştir. Denktaş'ın bu sözlerinden sonra Başbakan Yardımcısı Erbakan ise düşüncelerini şöyle dile getirmiştir: “Bugün tarihi ve mutlu bir gündür. Cenab-ı hakkın lütfu ile mübarek kandil gününde ezan sesleri ile şanlı ordumuzun Magosa'ya girişi tarihimizin dirilişidir. Biz Ada'nın ayrılmasını arada kesin bir çizgi bulunmasını istiyoruz. Eşit fedakârlık bizim yapabileceğimizin azamisiidir. Şimdiye kadar çok mücadele oldu. Çok tecrübeler geçirdik. Ada'da bugün kesin çözümden başka yol yoktur. Bundan sonra Cenevre'de görüşülecek husus sadece Kıbrıs Türk idaresi arasındaki işbirliğine ait konular olmalıdır. Bundan sonra bütün arzumuz, bir an evvel Kıbrıs'taki Türk toplumunun kendi otonom idaresinin muhtar bir idare olarak süratle kurulması ve kendi kalkınma problemlerinin bir an evvel

---

⁹⁸ *Cumhuriyet*, (16 Ağustos 1974), 7.

⁹⁹ *Milliyet*, “Ateş Kesildi”, (17 Ağustos 1974), 1,4,5.; Kıbrıs'a yönelik her iki askeri harekâta Türk silahlı kuvvetleri 250 kadar şehit ve 550 yaralı vermiştir. Bkz. *Cumhuriyet*, “Org. Sancar”, (18 Ağustos 1974), 1.

halledilmesidir. Biz hemen sulh, hem sükûn, hem de mesut bir Kıbrıs istiyoruz ve bekliyoruz. Bunun sevinci içindeyiz.”¹⁰⁰

Rauf Denктаş görüşmeden sonra THA muhabirine şunları söylemiştir:¹⁰¹ “Sayın Erbakan’ın mutluluk dolu, ümit dolu sözlerine, bu kutlu günde bütün kalbimizle iştirak ediyoruz, esasen kendilerine teşekkür etmeye gelmiştik. Büyük çaba harcadılar ve Kıbrıs tarihinin dönüm noktasında Hükûmette yer almış olmakla büyük tarihi katkıda bulunmuş oldular. Bu müşterek bir Kıbrıs’ta Türk ve Rum dallarına ayrılmış iki kanat halinde daha eşit şartlar altında barışı temin etme çabasının bir başlangıcı olacaktır. 11 yıl çektiklerimizin mükâfatını inşallah, hem Türk toplumu olarak, hem de Kıbrıs olarak göreceğiz. Barış için yapılmış olan fedakârlıklar herhalde boşa gitmeyecektir. şukran doluyuz.”

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan 19 Ağustos’ta Ankara’da verdiği demeçte, Ada’da federatif Türk devletinin fiilen kurulduğunu ve yakında Ada’ya ekonomik yardımın başlayacağını söylemiştir.¹⁰² 22 Ağustos saat 11.30’da Başbakanlıktan ayrılırken gazetecilere yaptığı açıklamada ise Erbakan, Ada’daki Türklerin PTT hizmetleri, pasaport hizmetleri ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması konusunda çalışmalar yapıldığını söyledikten sonra açıklamasını şöyle sürdürmüştür:¹⁰³ “Bilindiği gibi, sulh müzakeresinin başlamasını arzu ediyoruz. Bu müzakereyle Ada’daki durumun devamlı bir sulha dönüşmesi için çalışmaların bir an evvel yapılacağını ümit ediyoruz. Bu hususta ABD arabuluculuk yapmak istiyor. Bütün dost devletlerin arabuluculuklarını da memnuniyetle karşılamaktayız. İyi niyetle yapılan bu müracaatların birbirine eklenmesi ile milletlerarası ortamda Kıbrıs sorununun icap eden yerine oturması doğacaktır ümidindeyiz.”

Başbakan Yardımcısı Erbakan, Alman TV muhabirine verdiği demecinde Kıbrıs’ın geleceği ve Türkiye’nin ekonomik sorunlarına ilişkin görüşlerini açıklamıştır. Alman TV muhabirinin “CHP–MSP Hükûmeti olarak Kıbrıs konusunda farklı görüşleriniz bulunmaktadır. Bu konuda bizi aydınlatır mısınız?” sorusuna şu karşılığı vermiştir. “Biz bir koalisyon hükûmetiyiz. Koalisyon Hükûmetlerinde koalisyonu teşkil eden partilerin çeşitli fikirlere sahip olmaları tabiidir. Önemli olan bu değişik fikirlerin bir noktada birleştirilmesidir. Kıbrıs konusunda öyle cereyan etmiştir. Her iki koalisyon partisinin görüşlerinde farklılıklar olmuştur. Fakat bu hiçbir zaman anlaşmazlık şekline

¹⁰⁰ *Milliyet*, “Denктаş: Federe Türk Devleti Kurulmuştur”, (17 Ağustos 1974), 5.

¹⁰¹ *Milliyet*, “Denктаş: Federe Türk Devleti Kurulmuştur”, 5.

¹⁰² Ahmet Kusutoğlu, *Bursa Basınında 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı*, (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 176.

¹⁰³ Kusutoğlu, *Bursa Basınında 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı*, 184.

dönüşmemiştir.” dedikten sonra Erbakan, Kıbrıs konusu için, “Kıbrıs konusunda iki partinin görüşleri arasındaki tandans hakkında eğer bazı şeyler söylemem gerekiyorsa açıklayacağım husus şudur ki, MSP olarak Kıbrıs’ta coğrafi ayırım olmasına daha büyük ağırlık verdiklerini, kendilerine göre her iki milletin mutlaka birbirlerinden ayrı bölgelerde yaşamaları, Ada’nın sulh ve sükûnu için can ve mal emniyeti için zaruri olduğunu” belirtmiştir.¹⁰⁴

Kıbrıs Barış Harekâtı’nın tamamlanması sonrasında koalisyon ortakları arasında görüş ayrılığı iyice artmış ve parti liderleri basın önünde bu durumu sıklıkla dile getirmişlerdir. Netice itibari ile Kıbrıs Barış Harekâtı’nın kazanımlarını tek başına sahiplenmek ve bunu erken seçimde oya dönüştürmek isteyen koalisyon hükûmetinin büyük ortağı CHP hükûmetten ayrılmak için bahaneler aramaya başlamış ve koalisyondan duyulan rahatsızlık CHP Genel Başkanı ve Başbakan Bülent Ecevit tarafından 3 Eylül’de açıkça dile getirilmiştir.¹⁰⁵ Ecevit’in koalisyon hükûmetindeki anlaşmazlıklar ile ilgi sözlerine MSP Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, 4 Eylül’de “Zorla ortaklık olmaz.” şeklinde cevap verilmiştir.¹⁰⁶

Koalisyon ortakları arasında basın açıklamaları devam ederken Hükümetinin dağılmasına neden olan gelişme ise Ecevit’in İskandinav gezisi esnasında kendisine CHP’li Devlet Bakanı Orhan Eyüboğlu’nun vekâlet etmesinin kararlaştırılmasıdır. Bu karar Başbakan Yardımcısı Erbakan ve MSP’lilerin tepkisine neden olmuş ve Ecevit’in gezi kararnamesi MSP’li bakanlar tarafından imzalanmamıştır.¹⁰⁷

MSP’li bakanların Başbakan Ecevit’in İskandinav gezisi kararnamesini imzalamamaları 16 Eylül’de Ecevit’in istifa kararı almasına neden olmuş böylece 7 aylık süren koalisyon hükümeti de yaptıkları ve yapamadıkları ile sona ermiştir.

SONUÇ

Kıbrıs Barış Harekâtı ve bu harekâta MSP ile parti lideri Prof. Dr. Necmettin Erbakan’ın rolü ve etkisini incelemeyi amaçlayan bu çalışmamızda esas olaylar kronolojik gelişme seyrine göre ayrıntılı olarak verilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın akışı içinde kronoloji temelli olarak verilen bilgiler ışığında kısaca şunları söyleyebiliriz. Yunanistan’daki askeri cunta hükümetinin yarattığı sorunlar Kıbrıs’taki bazı Rumları yer yer ve bazı zaman kendi başına hareket etmeye sevk etmiş, bunun sonucunda, Nikos

¹⁰⁴ *Cumhuriyet* “Erbakan: Koalisyon Kıbrıs sorunundan doğan güçlükleri yener”, (31 Ağustos 1974), 1,7.

¹⁰⁵ *Cumhuriyet*, “Ecevit: MSP ile uzlaşması güç ayrılıklarımız var”, (4 Eylül 1974), 1,7.

¹⁰⁶ *Cumhuriyet*, “Erbakan: Zorla ortaklık olmaz”, (5 Eylül 1974), 1,7.

¹⁰⁷ *Cumhuriyet*, “MSP, Ecevit’e Türkiye’yi temsil yetkisi vermiyor”, (15 Eylül 1974), 1,9.; *Milliyet*, “Koalisyonda Yeni Bir Çatlak Daha Meydana Geldi”, (15 Eylül 1974), 1, 11.

Sampson gibi darbecilere kaostan yararlanma fırsatı doğmuştur. Bu ve bunun gibi gelişmeler, Kıbrıs Türkü üzerine adeta karabulut gibi çökünce CHP-MSP koalisyon hükümeti, İnönü ve Demirel hükümetlerinden farklı olarak kararlı ve korkusuz bir politika takip etmiştir. Sivil ve askerî Türkiye bürokrasisinin yaptığı yoğun çalışmaların ve hazırlıkların ardından 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Türklerinin çektiği ıstıraba son vermek ve onların kendi topraklarında özgürce ve daha güvenli bir şekilde yaşamalarını sağlamak amacıyla barış harekâtı gerçekleştirmiştir.

Gerek barış harekâtına karar verme, gerekse barış harekâtını gerçekleştirme süreçlerinde Türkiye'de iktidar gücünü paylaşan ve birbirine farklı dünya görüşlerinde olan koalisyon partileri, oldukça zorlu tartışmalar neticesinde ortak uzlaşma zemini bularak bu barış harekâtlarını gerçekleştirmişlerdir. Bu uzlaşma sürecinde barış harekâtları gerçekleşmiş olsa da koalisyon ortaklarının bu süreçteki rollerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi de gereklidir. Bu sebeple her iki barış harekâtı ve o süreçteki koalisyon ortağı partilerin ve parti liderlerinin tutumlarını özel olarak incelediğimiz de MSP ve Necmettin Erbakan'ın rolü iktidarın büyük ortağı olan CHP ve Bülent Ecevit'e göre daha fazladır. CHP ve onun Genel Başkanı Bülent Ecevit İngiltere'nin ortak müdahale teklifini reddetmesi üzerine Garanti Anlaşmasının 4. maddesi Türkiye'ye müdahale hakkı verdiği için I. Barış Harekâtını yapma ihtimali çok yüksekti. Ancak bu harekât BM'nin ateşkes çağrısı üzerine 21 Temmuz 1974'te sonra ererdi. Bu durumda hem Türk ordusu, hem de Kıbrıs Türklüğü büyük bir hayal kırıklığı yaşar ve pek çok insanın ölümüne sebep olurdu. Ayrıca Türkiye'nin prestiji sarsılırdı.

Çok erken bir ateşkes yaptığı ve ordunun hezimetine sebep olduğu için zaten II. Barış Harekâtı yapılamazdı. Ecevit'i 21 Temmuz'da ateşkes kararı alma yanlışımdan kurtaran Necmettin Erbakan ve MSP'nin bakanlarıdır. Yine Necmettin Erbakan, I. Barış Harekâtı sonrası tarihi sorumluluğunu yerine getirme gayreti içinde hareket etmiş ve koalisyon protokolünün 108. maddesinde yer alan Kıbrıs için federatif devlet modeline dönülemeyeceğini Ecevit'e rağmen defaatle dile getirmiş ve hükümet kararı olarak da belki içine tam sinmemiş olsa da "Coğrafi Taksimatlı Federatif Devlet" kurulması teklifinin hükümet teklifi olmasını sağlamıştır.

Sonuç itibarıyla geleceğe dönük olarak değerlendirildiğinde Kıbrıs Türklüğünün içinde bulunduğu çok zor durumdan kurtulmasını, özgürlük ve bağımsızlık yolunda ilerlemesini bölünmüş bir Kıbrıs'ta kendine ait topraklarda kendi devletini kurarak yaşamasının sağlanmasında çok önemli yeri ve etkisi olan Kıbrıs Barış Harekâtında koalisyon hükümetinin küçük ortağı olan MSP ve onun lideri Erbakan yürüttüğü etkili politikalarla önemli rol sahibi olmuştur. Zaten Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın tüm siyasi hayatının en önemli üç etkili olayı söz konusu edildiğinde bunlar; Odalar Birliği Olayı, Kıbrıs Barış Harekâtı ve başbakanlık dönemindeki D-8 organizasyonudur.

KAYNAKÇA

1. Resmi Yayınlar

AMK, Anayasa Mahkemesi Kararları. *Resmi Gazete* 14072 (14 Ocak 1972). Erişim 1 Mart 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14072.pdf>

BKL, Bakanlar Kurulu Listesi. *Resmi Gazete* 14780 Mükerrer (26 Ocak 1974). Erişim 1 Mart 2021. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14780_1.pdf

Millet Meclisi Tutanak Dergisi. C: 3, B: 74, O: 3, (14.5.1974). Erişim 1 Mart 2021. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d04/c003/mm_04003074.pdf

TBMM Tutanak Dergisi. C: 13, B: 2, O: 1, (18.07.1974). Erişim 1 Mart 2021. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/t13/c013/tbmm13013002.pdf>

TBMM Tutanak Dergisi, (Gizli Oturum), Cilt: 13, B: 2, O: 2, (18.07.1974). Erişim 1 Mart 2021. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/ d13/c013/gcz13013002.pdf>

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 13, B: 4, O: 3, (23.07.1974). Erişim 1 Mart 2021. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/t13/c013/tbmm13013004.pdf>

2. Süreli Yayınlar

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

3. Kitap, Makale ve Tezler

Ak Günlere Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi, Erişim 5 Şubat 2021. https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/751/197600453_1973.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Akgül, Ahmet. *Dünyanın Değişimi ve Erbakan Devrimi*. Erişim 1 Şubat 2021. <http://www.necmettinerbakan.net/kitaplar/erbakan-devrimi.pdf>.

Alasya, H. Fikret. *Tarihte Kıbrıs*. Lefkoşe: Kıbrıs Türk Derneği Yayınları, 1988.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*. 1 Cilt. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1994.

Bayer, Dinçer. *Türk-Yunan İlişkilerinde NATO'nun Tutumu ve Bunun Türkiye-NATO İlişkilerine Yansımaları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Bilgin, Mustafa Sıtkı. "Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Zaferi: Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Necmettin Erbakan'ın Rolü". *Anadolu Gençlik Dergisi, Prof. Dr. Necmettin Erbakan Özel Sayısı* (Şubat 2015), 334-342

Birand, Mehmet Ali. *30 Sıcak Gün*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1990.

DİE. *14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları*, Ankara: DİE Yayınları, 1974.

Emre, Süleyman Arif. *Siyasette 35 Yıl*. 2 Cilt. Ankara: MGV Yayınları, 2017.

Erbakan, Necmettin. *Davam*. İstanbul: Yeni Devir Matbaacılık, 2017.

Erdoğan, Mustafa. *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları, 2012.

Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri. Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz. 1 Cilt. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2015.

Kusutoğlu, Ahmet. *Bursa Basınında 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Milli Nizam Partisi Program ve Tüzük. Ankara: As Matbaası, T.Y.

Millî Selamet Partisi 1973 Seçim Beyannamesi. İstanbul: Fatih Yayınları, 1973.

Sağlamer, Kayhan. *Kıbrıs Harekâtı: Bir Başbakanın Doğuşu*. 3 Cilt. İstanbul: Belge Yayınları, 1975.

Şener, Bülent. "Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Meşruiyeti ve Uluslararası Hukuk Açısından Bir Değerlendirmesi". *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*. Haz. Duygu Türker Çelik. 395-433. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016.

Uçarol, Rıfat. *Siyasi Tarih (1789-2001)*. İstanbul: Der Yayınları, 2006.